

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

Diplomová práce

LEXIKÁLNÍ A SÉMANTICKÁ SPECIFIKA PRÁVNÍHO JAZYKA

LEXICAL AND SEMANTIC SPECIFICS OF LEGAL LANGUAGE

Vedoucí DP: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka DP: Anna Marie Čížková

Vinohradská 82, Praha 3, 130 00

Český jazyk – dějepis

magisterské, prezenční

6. ročník

2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

Praha
7. 4. 2011

Děkuji PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D. za trpělivost, podporu a užitečné rady a připomínky, jež pomohly ke vzniku předkládané diplomové práce.

Obsah

Úvod	3
1. Vymezení právního jazyka.....	5
1.1 Právní norma jako základní jednotka právního jazyka	10
1.2 Charakteristika právního jazyka	13
1.2.1 Lexikální zvláštnosti	13
1.2.2 Stylistické požadavky na právní text a jeho charakteristika	18
2. Lexikální a sémantická analýza.....	25
2.1 Význam jednotek	25
2.2 Pojmy jako základní jednotky textu.....	27
2.2.1 Slova plnovýznamová, neplnovýznamová.....	28
2.2.2 Strukturní význam	28
2.2.3 Slovní druhy	30
2.2.4 Vícelslovná pojmenování	32
2.3 Terminologie podle právní úpravy	35
2.4 Způsoby vymezení významu pojmu	38
2.4.1 Legální definice.....	38
2.4.2 Judikatura a komentář	44
2.5 Změny slovní zásoby	47
2.5.1 Odvozování a skládání	49
2.5.2 Zkratky a zkratková slova	52
2.6 Významové vztahy v právním jazyku	54
2.6.1 Synonymie.....	54
2.6.1.1 Synonymie v Návrhu nového občanského zákoníku.....	56
2.6.1.2 Výrazy, které se odlišují jen předponou	59
2.6.1.3 Výrazy, které v určitých případech mohou být považovány za synonymní. 61	
2.6.2 Polysémie	64

2.6.3 Homonymie	66
2.6.4 Opozitnost	67
2.6.5 Hyperonymie a hyponymie	68
Závěr	71
Seznam literatury	73
Slovníky	74
Internetové zdroje	74
Právní předpisy	75
Seznam zkratk:.....	76
Resumé	77
Summary.....	78
Klíčová slova	80
Příloha.....	81

Úvod

Právo je vědní disciplínou, která patří mezi nejstarší společenské vědy a která upravuje chování jednotlivce téměř ve všech oblastech jeho života. Tím, že tvoří součást naší kultury už dlouhá staletí a mnohdy i tisíciletí, si jeho přítomnost v některých oblastech už ani neuvědomujeme a považujeme je za samozřejmé, aniž bychom připustili nutnost, že i nejsamozřejmější instituty práva je třeba kodifikovat. K tomu slouží především právní jazyk, jehož struktura je častokrát odrazem důležitosti jednotlivých výrazů a jejich všeobecné známosti. A tak dennodenně používáme slova, která mají někdy povahu právních termínů, aniž bychom pociťovali všechny významové odlišnosti, která si s sebou nesou. Přes každodenní užívání právních výrazů, uzavírání závazkových smluv, dodržování, příp. porušování právních norem při přecházení silnice, venčení psa, cestě do práce dopravním prostředkem, často v konfrontaci s jazykem právních předpisů nerozumíme jednotlivým pojmům, definicím, příkazům nebo dovolením a označujeme právní jazyk za jazyk komplikovaný, běžnému uživateli nesrozumitelný a utajený.

Brádková¹ charakterizuje právní styl jako styl specifický, který respektuje znaky stylu odborného, ale současně musí respektovat i to, že jeho recipientem není vždy odborník a že zde existuje nutná vazba mezi normou zákona a veřejností, a zákon by měl respektovat adresáta. V práci se snažíme postihnout, že cílem zákonodárce není vytvoření nesrozumitelného předpisu, který není jeho adresát s to pochopit, i když existují faktory, které kladou důraz na to, že není žádoucí, aby byl právní jazyk zjednodušován. V mnohých případech tak lze právní jazyk přirovnat jazyku lékařskému, v němž je také kladen důraz na přesnost, a proto se není žádoucí měnit názvosloví jen z toho důvodu, že mu široká veřejnost nerozumí.

Cílem této práce je popsat právní jazyk po lexikální stránce s důrazem na promítnutí požadavků Legislativních pravidel vlády, která tvoří základ pro tvorbu právního předpisu a výběr lexikálních i stylistických prostředků. Tyto požadavky se v následujících kapitolách objevují různou měrou; v některých případech právní jazyk pro adresáta bez právního vzdělání zjednodušují, v jiných případech ovlivňují volbu tak odborných, nebo naopak obecných výrazů, že i právník potřebuje další vymezení a upřesnění pojmu, příp. termínu, nejčastěji v podobě judikatury nebo komentáře ke konkrétnímu právnímu předpisu.

¹ Brádková, H.: Cizost a jinakost v jazyce legislativy, in Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře, Ústí nad Labem, 1998, s. 82 - 85

Obecný spisovný jazyk označujeme shodně s Hollanderem² jako jazyk obecný a jazyk právních dokumentů, zejména právních předpisů jako jazyk právní. V souvislosti s rozdělením jazyka na tyto dvě množiny poukazujeme na jejich vzájemnou konfrontaci promítající se především do právní terminologie, která má současně vliv na vymezení významu slova nebo např. na případný vznik synonymie, polysémie, homonymie atp. Rozdíly chápání některých pojmů v obou výše zmíněných množinách dokládáme na jejich často odlišném zpracování ve slovníku „právnickém“ a ve slovníku „obecného“ jazyka.

V souvislosti s nutností vymezení některých výrazů zdůrazňujeme význam právní interpretace, zejména judikatury a význam jazykového výkladu, který k vymezení významu pojmů využívá jazykových poznatků z oblasti lexikologie, morfologie i syntaxe, z nichž se zaměřujeme především na lexikální stránku.

Přestože je jádrem naší práce posuzování lexikálních jednotek právních textů, jejich vzájemných vztahů a jejich vztahů s jednotkami jazyka obecného, hledáme rovněž odpovědi na otázky, jak se vyvarovat nesrozumitelnosti nebo nejednoznačnosti textu, případně neporozumění ze strany adresáta.

Tato práce se pokouší propojit poznatky jazykové s poznatky právní teorie. Cílem není ukázat větší význam lingvistiky proti teorii práva a naopak, ale ukázat, že se tyto dvě na první pohled zcela různorodé disciplíny mohou vzájemně doplňovat. Jako materiál jsou použity účinné právní předpisy, s výjimkou návrhu nového občanského zákoníku, který dosud nevešel v platnost, tedy ještě není součástí právního řádu, a jeho ustanovení nejsou aplikovatelná v praxi. Jako příklady pak jsou nejčastěji voleny takové pojmy, které jsou běžnému uživateli jazyka známy a s nimiž přichází do styku, aniž by si uvědomoval jejich právní význam, případně jimi označuje jevy, skutečnosti atp., které jsou v právním jazyku používány ve zcela jiných souvislostech.

² Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006

1. Vymezení právního jazyka

Právní jazyk je předmětem zkoumání jak lingvistiky, tak i teorie práva. Z povahy věci vyplývá, že na základě užití různých metod zkoumání, se mohou jak v předmětu zkoumání, tak ve svých závěrech jazykovědci a právní teoretici vzájemně „míjet“, v zásadě se ale jejich bádání často střetává. Pro popsání právního jazyka jako celku tedy nelze oddělit jazykovědce od právníků, ale je třeba brát v potaz oba přístupy.

Přístup k právnímu jazyku jako takovému se u některých autorů liší již v názoru, zda vůbec existuje jazyk, který je možné označit jako jazyk právní. Ačkoli ukážeme, že názor na tuto otázku není zcela jednotný, můžeme říci, že je právní jazyk obecně přijímán jako jeden z odborných jazyků.³ Vymezení právního jazyka je složité i v tom ohledu, že někteří autoři jej vymezují poměrně široce, zařazují do něj vedle právních předpisů i *jazyk soudního rozhodování*, zatímco jiní autoři tak označují jen *jazyk právních předpisů*. Objevuje se i skupina autorů, kteří rozlišují více právních jazyků; *jazyk právních předpisů*, *jazyk právní vědy atp.* Nelze však vyvodit závěr, že by určitý pohled byl bližší převážně jazykovědcům, a jiný naopak právním teoretikům.

Kořenský⁴, nejznámější český právní lingvista, uvádí, že starší tradice označuje termínem **právní jazyk** „*svébytný jazyk, jsoucí jakousi projekcí logických pravidel operování s právními pojmy jakožto dlouhodobě a kontinuálně se vytvářivší nomenklaturou definovanou na východiscích římského práva ve smyslu kontinentální tradice a právní tradice ostrovní, anglosaské. Třetí složku pak tvoří národní jazyk.*“ Z výše zmíněné definice tedy vyplývá, že právní jazyk je výsledkem pomyslné rovnice, jejímiž základními komponenty jsou: 1. logická pravidla operování s právními pojmy, tedy lidské myšlení, 2. pojmy samotné, které mají základ v římském právu, a 3. národní jazyk. Tyto komponenty se pak v jednotlivých příkladech vzájemně ovlivňují a vystupují do popředí s různou intenzitou. Právní jazyk lze tedy podle Kořenského definovat jako specifický odborný jazyk v rámci příslušného národního jazyka, jehož vnitřní diferenciací je založena zejména na systému práva.

Komponenty právního jazyka, které uvádí Kořenský, tvoří základ definování právního jazyka i u jiných autorů, kteří z nich vycházejí při definování právního jazyka; právní

³ Knapp, V: Propedeutika pro právníky, Eurolex, Praha, 2003, s. 189

⁴ Kořenský, J.: Jazyk právní komunikace in Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia, Praha, 1997, s. 84

teoretici (Gerloch, Knapp, Hollander) kladou do popředí logické myšlení a souvislost právního jazyka s interpretací právních textů, ostatním dvěma bodům, tedy otázce právních pojmů a zařazení právního jazyka do systému národního jazyka, se věnují méně.

Knapp a Gerloch⁵ charakterizují právní jazyk jako **oblast lidského myšlení vymezenou svým předmětem**, tedy právem. Právní jazyk tedy odráží právní myšlení. Rozlišují mezi jazykem právních předpisů, jazykem vědeckým a jazykem soudního rozhodování, ale jeho množinu rozšiřují o všechno, co se vztahuje k právu a vyjadřování o něm, to znamená, že právní jazyk neomezují jen na jazyk vztahující se k jazyku právních dokumentů. Podobný názor zastává i Tomášek⁶, který tvrdí, že právní jazyk nevystupuje jako prostředek komunikace v pravém smyslu, ale prostřednictvím právních projevů, konkrétních realizací právního jazyka, tedy jak projevu mluveného, tak i psaného.

Podle Hollandera⁷ patří poznávání právního jazyka k základním předpokladům interpretace autoritativních textů. Jak uvedeme později, právní jazyk je prostředkem, který užívá jazykový výklad k interpretaci právních textů. Hollander řadí právní jazyk mezi odborné spisovné jazyky, které se *liší od přirozeného jazyka svou lexikou a stylistikou. Tyto odlišnosti vyplývají z první funkce právního jazyka: vyjádřit jazykovými prostředky právně-normativní regulaci. Je to tedy jazyk, v němž jsou vyjádřeny jak prameny práva, tak i akty aplikace práva.*⁸ Právní jazyk lze podle Hollandera zkoumat z pohledu: funkcí, vlastností, lexiky i stylistiky.

Naopak Hladiš⁹ tvrdí, že z lingvistického hlediska právní jazyk jako takový neexistuje, stejně tak jako neexistuje například jazyk lingvistiky, literární jazyk nebo jazyk matematiky. Zdůrazňuje, že tento název má do určité míry profesní charakter a z hlediska pojmové přesnosti chápe toto označení jen jako označení pracovní. Vždy se totiž jedná o jazyk v určité funkci a právní jazyk je (v užším smyslu) jazykem zákonů a jiných právních předpisů.

Dle našeho názoru nabízí nejvýstižnější pohled Tomášek¹⁰, který poukazuje na to, že právní jazyk musí být definován z různých hledisek, a to z hlediska **funkčního**, kdy je

⁵ Gerloch, A., Knapp V.: Logika v právním myšlení, Eurolex, Praha, 2000, s. 20

⁶ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 22

⁷ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 215

⁸ Typickým aktem aplikace práva je rozhodnutí soudu nebo orgánu

⁹ Hladiš, 1994, „Právní jazyk“ z hlediska současných diskuzí o spisovné češtině, in Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Iuridica, 1999, s. 51-52

¹⁰ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 22

prostředkem komunikace, tak z hlediska **systémového**, kdy je součástí každého spisovného jazyka, tak i z **obsahového**, kdy za jeho jednotlivé znaky pokládáme jednotlivá slova, slovní spojení, nebo celé věty. Právní jazyk definuje jako odborný jazyk, jímž jsou zachyceny a přenášeny právní texty. V naší práci se budeme zabývat především stránkou obsahovou.

Kromě posuzování toho, zda právní jazyk je svébytným jazykem, a nebo není, rozlišuje odborná literatura jazyk **právní** a **právnícký**. Tomášek¹¹ používá k vysvětlení rozdílu mezi těmito dvěma pojmy slovtvornou analýzu, podle níž jazyk právní vychází ze slova *právo*, zatímco jazyk právnícký ze slova *právník*. Právní jazyk se tedy vztahuje k právu samému, na které nahlíží jako na **označovanou skutečnost**, zatímco jazyk právnícký se váže k jeho **uživatelům**, tedy nejen právníkům. K tomuto rozlišení se staví kladně i Hladiš¹², který označuje jazyk právnícký za *metajazyk*, jazyk právníků hovořících o právu.

I Hollander¹³ rozlišuje mezi jazykem právním a jazykem právníckým, který považuje stejně jako Hladiš ve vztahu k jazyku právnímu za *metajazyk*. Na rozdíl od Tomáška jím označuje pouze jazyk právníků, jehož předmětem je svět práva. Proti pojetí Tomáškovu je tedy vymezení právníckého jazyka podle Hollandera užší, i přesto, že k němu přiřazuje i jazyk právní vědy, aplikační praxe (judiciálně i profesně odborné) a právní slang.

Knapp¹⁴ spojuje metajazyk s řešením otázky, zda je právní jazyk jeden, nebo zda jich je víc. V té souvislosti mluví o **sémantických stupních**, které jsou číslovány od nuly výše podle informace, již nesou:

0 – společenské vztahy, jejich předměty a subjekty, události, tzn. předměty, které samy nemají význam, nenesou informaci, nejsou znaky,

1 – jazyk, v němž se vyjadřujeme o předmětech nultého stupně, popisujeme určitou právní skutečnost,

¹¹Tomášek, M.: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 21

¹²Hladiš, F.: Problematika českého jazyka v právu, in Termina 1994, Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, s. 104

¹³Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 215

¹⁴Knapp V: Propedeutika pro právníky, Eurolex, Praha, 2003, s. 189 -190

2 – metajazyk, vztahující se k právnímu jazyku jako jazykovému kódu, tedy jazyk o jazyku.

Právní jazyk je tedy jazykem, který je rozrůzněn na více jazyků různých sémantických stupňů. V souvislosti se sémantickými stupni rozlišuje Knapp mezi legální definicí a definicí vědeckou, kdy první z nich je definice jazyková, zatímco druhá je metajazyková.

Sémantickými stupni právního jazyka se zabývá i Tomášek¹⁵, a to v souvislosti s vymezováním významu právních pojmů. Právě díky existenci dvou sémantických stupňů existují dvě kategorie překladu právního jazyka: **intrasémiotický a intersémiotický překlad**, tedy vnitrojazykový a mezijazykový překlad. První z nich označujeme v teorii práva jako interpretaci práva, jež je definována jako *překlad z právního jazyka do právního metajazyka*. Právní metajazyk se uplatňuje zejména při tvorbě právních definic, neznamená to však, že je možné považovat všechny definice za metaprávní.¹⁶

Pojem *metajazyk* užívá i Kořenský¹⁷ v souvislosti s vertikálním a horizontálním členěním právního jazyka. V rámci vertikálního členění rozlišuje metaprávní komunikaci praktickou a teoretickou.

Vertikální členění po věcné stránce spočívá v rozlišení hierarchie práva, kterou je možné dělit na hierarchii jako takovou, hierarchii metaprávních zřetelů teoretických a hierarchii metaprávních zřetelů praktických. Tato hlediska rozdělují právní jazyk na: jazyk vědního oboru, jazyk oboru vysokoškolského studia, jazyk praktické metaprávní komunikace a jiných jednotlivých textů právních předpisů různé příslušnosti z hlediska hierarchie práva, až po oblast mluvené právní komunikace, která se liší nejen svými adresáty, ale i závazností a obsahem.

Právní jazyk tak z hlediska vertikálního členění pojímá všechny uživatele, již s ním nějakým způsobem přijdou do styku, tedy jde o pojetí velmi široké, které se neomezuje jen na legislativní dokumenty, především právní normy, ale také texty další, ať již mluvené, nebo psané.

¹⁵ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 35- 36

¹⁶ Gerloch, A., Knapp V.: Logika v právním myšlení, Eurolex, Praha, 2000, s. 174

¹⁷ Kořenský, J.: Jazyk právní komunikace in Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia, Praha, 1997, s. 85

Horizontální členění právního jazyka mezi výše jmenovanými oblastmi nerozlišuje, naopak je založeno na věcné diferenciaci jednotlivých právních oborů. Tím rozumíme rozdělení na právo správní, trestní, občanské, obchodní atp.

1.1 Právní norma jako základní jednotka právního jazyka

Základ právního jazyka tvoří právní předpisy. Jejich základními jednotkami jsou právní normy regulující chování lidí a stanovující, jaké chování je žádoucí, popř. nežádoucí. Právní normu definují formální a materiální znaky, jež ji odlišují od jiných norem. Formální znaky se vztahují k normotvornému procesu, který upravuje otázku normotvorného subjektu, způsobu přijetí a nabytí účinnosti normy a formy její komunikace. Materiálními znaky jsou zejména obecnost, vynutitelnost státní mocí, regulativnost a normativnost.¹⁸ Vztah právní normy, konkrétního ustanovení zákona, a právního předpisu lze definovat tak, že právní předpisy jsou hmotným nositelem právní normy, jejím jazykovým výrazem. Ve vztahu k jazyku, jak si ukážeme později, má velký význam zjišťování obsahu těchto právních norem, interpretace. Ta je užívána především v případech, kdy je obsah normy nejasný a sporný.¹⁹ Jazykový výklad patří mezi nejčastěji užívané, kdy se zaměřuje nejen na vztahy lexikální, ale i gramatické a syntaktické.

V této kapitole popíšeme základní náležitosti normy jako základní jednotky právního systému, otázku normativnosti a s ní související modalitu, stejně tak jako jejich specifické rysy a její strukturu, což mnohdy poslouží k pochopení požadavků, které jsou na právní jazyk kladeny.

Problematika normativnosti

Právní norma jako jednotka právního předpisu, jehož je součástí, má podobu věty, resp. souvětí vyjadřujícího normativnost. Každá norma má preskriptivní charakter, tedy stanoví, *co má být*. Vedle vět preskriptivních se v textu vyskytují věty deskriptivní, které naopak popisují, *co je*. Norma se pak skládá z obou výše zmíněných částí: první část tvoří **věta deskriptivní**, popisující skutečnosti, jež aktivizují právní normy, skutkové podstaty právních norem, a druhou část tvoří **věta preskriptivní**, podmínka, za níž nastává první část věty.²⁰ K vyjádření vztahu podmínky nastoupení normativního tlaku a normativního následku používá právní stylistika pravidelně podřadné souvětí, přičemž v této souvislosti platí pravidlo, že deskriptivní obsah je zpravidla vyjádřen ve větě hlavní: *Kdo způsobil škodu, když odvracel přímo hrozící nebezpečí, které sám nevyvolal, není za ni odpovědný,*

¹⁸ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 47

¹⁹ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 49

²⁰ Knapp V.: Teorie práva, C. H. Beck, Praha, 1995, s. 118

*ledaže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo jestliže je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.*²¹

Ačkoli výše zmíněné rozdělení právních norem na preskriptivní a deskriptivní zní zcela srozumitelně, v praxi může činit určité potíže, protože pro posouzení není rozhodující ani tak forma, jako její skutečný význam, a proto nelze spojovat s normativní povahou jen věty preskriptivní, stejně tak jako věty deskriptivní nelze charakterizovat jen jako výrok, který má určitou pravdivostní hodnotu.²² Ustanovení Ústavy ČR má přes svůj deskriptivní charakter normativní povahu a význam: *hlavním městem České republiky je Praha (čl. 13),*²³ přestože jsou věty deskriptivní charakterizovány jako výroky s určitou pravdivostní hodnotou. Normativní význam však mnohdy dokážeme odvodit jen z kontextu.

Jak jsme již uvedli výše, základním rysem právní normativity je preskriptivní charakter, tedy regulace určitého chování. Právě svou regulativností se normy liší jak od výroků, tak i od idejí a hodnotících vět, které tento účinek nemají. Způsoby regulace se nazývají **mody normativity**, jež rozdělujeme na mody objektivní a subjektivní. Objektivní jsou *příkaz, zákaz, dovolení*, subjektivní jsou *oprávnění a povinnost*.²⁴ Vztah modalit normativity se znázorňuje v logickém čtverci.²⁵

V legislativní praxi se používají všechny tři objektivní modalities, z nichž nejužívanější je zákaz, s nímž by si podle Gerlocha²⁶ současné právo díky zásadě legální licence *co není zakázáno, je dovoleno*, vystačilo. Ostatní dvě modalities se v praxi používají především proto, aby zdůraznily, že některé chování je žádoucí, nebo také proto, že dovolení bývá často omezeno doprovodnými zákazy. Jazykovými prostředky k vyjádření modalities jsou **modální výrazy**. V našich podmínkách užívá norma nejčastěji modální slovesa, která jsou universálním prostředkem vyjádření normativního charakteru.²⁷

V souvislosti s modálními výrazy budeme stejně jako u modů normativity rozlišovat mezi výrazy, které něco povolují, výslovně příkazují, nebo zakazují. Vysoký výskyt preskriptivních i deskriptivních vět dokládá i kvantitativní charakteristika právního

²¹ § 418 odst. 1 OZ

²² Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 27

²³ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 27

²⁴ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 29 - 30

²⁵ **Příloha č. 1**

²⁶ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 30-31

²⁷ Káčer M.: Modalita v práve, Právník, č. 10, 2009, s. 1081

jazyka, která řadí mezi padesát nejfrekventovanějších výrazů modální sloveso *moci*. Mezi padesáti nejčastějšími výrazy jsou pak i substantiva *právo* a *povinnost*, adjektiva *povinen* a *oprávněný* a modální slovesa vyjadřující povolení nebo povinnost *moci*, *muset*, *nemoci*, *nesmět*.²⁸ V právním textu jako takovém se tedy setkáme s výrazy: *je možno*, *smí*, *lze*, *musí*, *je povinen*, *nelze*. Na uvedených příkladech tedy vidíme, že můžeme narazit na modální výrazy v souvislosti s modálními slovesy (*musí*, *může*, *smí*), modálními příslovci (*lze*) v konstrukci slovesa být spojeného s přídavným jménem (*je povinen*) a v neposlední řadě ve spojení slovesa mít s podstatným jménem (*má právo*). Modalitu v právním jazyku nevyjadřují ale všechny modální výrazy, zejména skupina modálních částic, *asi*, *snad*, *nejspíš*, *možná*, protože ty se v textu objevit nesmí.

Spolu s výše zmíněným rozdělením modů normativnosti na mody objektivní a subjektivní uvedeme pro úplnost ještě dělení norem podle toho, jakým způsobem je regulováno chování, práva a povinnosti, na normy dispozitivní a kogentní. I tyto normy mají vztah k regulaci pravidel chování. Zatímco normy dispozitivní nechávají na adresátech, aby si vzájemná práva a povinnosti upravili sami, stanoví kogentní normy pravidlo chování imperativně. Normy dispozitivní jsou příznačné pro oblast soukromého práva, normy kogentní pro oblast práva veřejného.²⁹

Z lingvistického hlediska je zajímavá i struktura právní normy. *Tradičně se vychází z toho, že struktura právní normy je trichotomická, trojčlenná, a má podobu podmíněné věty: jestliže je hypotéza, nastává dispozice, není-li dispozice, nastupuje sankce*.³⁰ Normy s klasickou trojčlennou strukturou se nazývají normy **kondicionální**, protože mají podobu podmínkové věty.

Ze samotné povahy právních norem tedy musí vycházet i syntax a užití podmínkových vět. Spojovací výrazy podmínkových vět jsou většinou sjednocené, nelze říct, že by text výrazněji kolísal. Ke kolísání nedochází ani v právním řádu jako celku, tudíž se zcela běžně vyskytují spojovací výrazy příznačné pro podmínkové věty: jako *-li*, *pokud*, *jestliže*. Větu kondicionální právní normy můžeme popsat jako hypotetické tvrzení; stane-li se A, pak musí nastat i B. Hypotéza, normativní podmínka právní normy, je prostým vyjádřením možnosti. Vyjadřuje stav okolností, který se může v budoucnosti stát.

²⁸ Kořenský, J.: Jazyk právní komunikace in Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia, Praha, 1997, s. 53 - 58

²⁹ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, Plzeň, 2009, s. 51-52

³⁰ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, Plzeň, 2009, s. 36

Předmětem hypotézy pak není jen lidské chování, ale může jím být i událost.³¹ Právě dispozitivnost úzce souvisí s autonomií vůle a se zásadou legální licence,³² viz níže. Kondicionální normy můžeme dále dělit z hlediska míry abstraktnosti, z hlediska kumulativnosti nebo alternativnosti, nebo z hlediska úplnosti, zda jde v daném případě o výčet taxativní, nebo demonstrativní.³³

1.2 Charakteristika právního jazyka

V souvislosti s výše zmíněným rozdělením právních norem na preskriptivní a deskriptivní, tedy regulativní a popisné, rozlišujeme dvojí funkci: regulativní a informativní. Tyto dvě funkce uvádějí shodně Hladiš i Hollander.

Hollander³⁴ tyto funkce charakterizuje jako jazykové vyjádření právně-normativní regulace, tedy právních norem – regulativní funkce, a pomocí jazyka zákonodárcem sdělené povinnosti nebo dovolené chování, funkci informační. Hladiš³⁵ vyvozuje z výše zmíněných funkcí právního jazyka i jeho specifické vlastnosti, jako jsou stupeň těsnosti a volnosti výběru jazykových, zejm. lexikálních a frazeologických prostředků. Právní projev mluvený i psaný proto musí dodržovat přesné formulace uvedené v zákonných normách, protože je na ně těsně vázána stylizace právních textů. Informační funkci pak spojuje Hladiš (stejně jako Hollander) se srozumitelností. Nesrozumitelný právní text by podle něj totiž nemohl plnit ani funkci regulativní.

1.2.1 Lexikální zvláštnosti

Právní text je charakteristický tím, že jeho zvláštnosti se vyskytují především v oblasti lexikální a stylistické. V oblasti lexikální na úrovni jazykových prostředků jde především o *specifickou slovní zásobu, modální výrazy, sekundární předložky, podmínkové věty, pasivní konstrukce a polovětné vazby*, které jsou podrobněji rozebrány v jednotlivých oddílech této kapitoly.

Specifická slovní zásoba je nejnápadnějším rysem právního jazyka, autoři ji shodně dělí do tří skupin, i když se jejich dělení nezaměřuje vždy zcela stejným směrem. Gerloch a Knapp stejně tak jako Hollander popisují celý slovník právního jazyka, tedy

³¹ Káčer, M.: Modalita v práve, Právník, č. 10, 2009, s. 1081 -1088

³² Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

³³ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 37 - 48

³⁴ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 216

³⁵ Hladiš, F.: Problematika českého jazyka v právu, in Termina 1994, Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 105

vymezují obecný a právní slovník, Tomášek se dále věnuje ještě rozlišení právních termínů, víceslovných názvů a jazykových šablon.

Hollander³⁶ charakterizuje slovní zásobu právního jazyka jako *souhrn odborných právních termínů se všeobecným základem přirozeného jazyka a s termíny jiných odborných jazyků, obsaženými v právních textech*. Slovní základ právního jazyka pak logicky vymezuje jako *část slovního základu jazyka přirozeného*. Jak jsme již uvedli výše, Gerloch a Knapp definují právní jazyk jako odraz specifického právního myšlení. To se promítá nejen do výlučně právních pojmů, ale také do výrazů, které tvoří součást obecného základu spisovné češtiny. Vedle toho se pak objevují výrazy, které vlastní právní význam nemají.

Hollander dělí právní jazyk shodně s Gerlochem a Knappem na výrazy výlučně právní, na výrazy, které tvoří součást obecného základu spisovné češtiny, a na výrazy pomocné.

První z nich **výrazy výlučně právní**, jsou slova, která jsou vlastní jen jazyku právnímu a netvoří součást přirozeného jazyka. K nim řadíme odborné právní výrazy, nemají jiný než právní význam: např. *neopominutelný dědic, věcné břemeno, prokura*.³⁷ Tyto výrazy si svůj význam zachovávají nejen v odborné literatuře, ale i v obecném spisovném jazyce. Bez ohledu na uživatele u nich tedy nedochází k významovému posunu.

K tomu (významovému posunu) může naopak dojít u skupiny druhé: u výrazů, které tvoří **součást obecného základu spisovné češtiny**: *dům, manželství, rodina*. Zatímco si některé pojmy význam zachovávají, např. *manželství*, jiné výrazy získávají v konkrétním kontextu význam výstižnější: *součást věci, osoba blízká*, případně význam posunutý *rukojmí* (oblast směnečného práva). Zatímco Gerloch a Knapp řadí do této skupiny i výrazy, jejichž význam se nemění, zmiňuje Hollander jen výrazy modifikované.

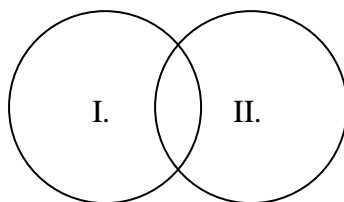
Dvě výše zmíněné skupiny označujeme souhrnně jako právní názvy, příp. termíny, jež společně označujeme jako **právní terminologii**.³⁸

³⁶ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 217

³⁷ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 217, 218

³⁸ Gerloch A, Knapp V.: Logika v právním myšlení, Eurolex, Praha, 2000, s. 20

Vztah slovníku právního jazyka a slovníku obecného spisovného jazyka vyjadřuje Knapp pomocí Eulerových kruhů.

Eulerovy kruhy jsou téměř identické s výše zmíněným rozdělením. První skupinu tvoří výrazy, jež patří pouze do slovníku obecného základu spisovného jazyka, a mají tedy jen **mimoprávní význam**³⁹, patří sem slova jako: *zasnoubení, věno*, tedy výrazy, které sice právní význam měly, ale ztratily ho. Druhou skupinu pak tvoří výrazy výlučně s **právním významem**⁴⁰. Průnik výrazů s významem právním a mimoprávním pak tvoří skupinu třetí, jejíž výrazy mohou mít v právním smyslu význam totožný nebo posunutý.⁴¹ Tomášek pak v průnikové množině rozlišuje pojmy, které buď mají současně, případně zčásti právní význam: *soud, trest*, nebo jej nemají: *den, voda*.⁴² Jak si později ukážeme, i když dochází mezi těmito dvěma kruhy k průniku množin, nerozumí obě tyto roviny určitými výrazy zcela shodné pojmy, např. *dítě, provinění* atp.

Vztah obecného a právního jazyka se tak promítá i do jednotlivých slovníků; výrazy ryze právní, např. *prokura, koluze, autoremedura* se v obecných slovnících, jako je např. Slovník spisovné češtiny,⁴³ nevyskytují, což je dáno jejich terminologickou povahou, naopak výrazy, které patří do průniku obou množin, se ve slovnících vyskytují běžně. Přítomnost některých právních pojmů v obecném jazyce se promítá i do skladby *Slovníku justičního slangu*.⁴⁴ Název tohoto slovníku však není zcela přesný, protože obsahuje nejen výrazy slangové, ale i profesionalismy, často v podobě právních termínů, a dále výrazy, které jsou součástí obecného jazyka jak spisovného, tak nespisovného. Mezi slangové právní výrazy jsou tak řazena slova jako *absták, cvokař* nebo *bytař*, které nejsou příznačné jen pro právní slang. Současně jsou zde uváděny i termíny jako např. *amnestie*, které také nelze označit jako slangové. To ovšem neznamená, že by právní slang neexistoval, za typický slangový výraz lze označit např. pojmenování osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, *celý cvok*. Přechody výše zmíněného úzce odborného názvosloví a

³⁹ kruh I.

⁴⁰ kruh II.

⁴¹ Knapp V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex, Praha, 2003, s. 191 - 192

⁴² Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 43

⁴³ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003

⁴⁴ Jirsa, J., Havlíček, K.: Slovník justičního slangu, Havlíček Brain Team, Praha, 2007

slangových výrazů do slohově neutrálního všeobecného slovního fondu tak přispívají k rozšiřování všeobecné slovní zásoby.⁴⁵

Zařazení jednotlivých slov do Eulerových kruhů odpovídá východisku terminologické nauky, že má odborné vyjadřování dvě hlavní složky; první je *všeobecný jazykový základ*, společný celému spisovnému jazyku, a druhou *odborné názvosloví*, které je stylisticky vyhraněnou součástí české spisovné zásoby. Odborná terminologie tvoří součást slovní zásoby národního jazyka a ve většině případů s ní po stránce slovotvorné splývá.⁴⁶

Zatímco Eulerovy kruhy se zaměřují jen na výrazy s významem právním nebo mimoprávním, uvádí Gerloch ještě třetí skupinu výrazů, a to **výrazy pomocné**, tedy výrazy bez vlastního právního smyslu, které si ponechávají svůj nezměněný význam. Řadí sem *slovesa, adjektiva, příslovce, spojky, číslovky*. Z povahy věci však vyplývá, že se nejedná o všechna slovesa, adjektiva a příslovce a že některá z nich budou patřit do první nebo do druhé výše zmíněné skupiny, nejčastěji proto, že tvoří součást víceslovných pojmenování, kdy výraz specifikují: např. rozlišení mezi *souhrnným a úhrnným* trestem.⁴⁷

Hollander pak tuto skupinu ještě rozšiřuje o *zájmena a substantiva*.⁴⁸

Zaměříme-li se na ostatní slovní druhy, nesetkáme se v právním textu s citoslovci, nebo se substantivy vyjadřujícími city. Z povahy právních předpisů vyplývá, že neobsahují prosby a ani odůvodnění.

Slovní zásobu právního jazyka můžeme dále dělit na tři součásti: **právní termíny, slovní spojení a jazykové šablony**.⁴⁹

Právníká terminologie je ustálená jak po stránce formálně jazykové tak i po stránce významové, což zajišťuje textům právní povahy potřebnou jednoznačnost pojmů.⁵⁰

Právním termínem rozumíme pojmenování právní skutečnosti, jejíž význam je možné přesně definovat. Právní terminologie je pak spojení znalostí popisované

⁴⁵ Poštolková a kol., O české terminologii, Academia, Praha, 1983, s. 21-22

⁴⁶ Poštolková a kol., O české terminologii, Academia, Praha, 1983, s. 9-11

⁴⁷ Gerloch A., Knapp V.: Logika v právním myšlení, Eurolex, Praha, 2000, s. 20

⁴⁸ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 217-218

⁴⁹ Tomášek, M.: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 43

⁵⁰ Stich A.: O Dvojznačnosti v právnickém vyjadřování, Naše řeč 3, 51. ročník, 1968

skutečnosti s normotvornou činností. Terminologie pokrývá širokou škálu slov, některá jsou součástí jazyka po staletí, jako např. *žaloba*, jiná s vývojem jazyka zanikla, např. (*pohnání* – procesní prostředek podobný předvolání k soudu, postavení před soud), další procházení v současnosti revitalizací (*výprosa* – závazek podobný výpůjčce, viz později).⁵¹ Jak jsme uvedli výše, některá jsou známa všem a tvoří součást obecného jazyka (*trest*, *soudce*), zatímco jiná zůstávají jen v právním systému (*autoremedura*).

Pojmenování právní skutečnosti se nevztahuje jen na pojmenovávání jednoslovná, ale i na pojmenovávání **víceslovná**. Někteří autoři označují za termíny dokonce i **polovětné konstrukce, věty a verbonominální konstrukce**, u kterých zpravidla nelze zaměnit predikát za predikát synonymní, protože by zde došlo k posunu významu. Termíny tedy můžeme posuzovat lingvisticky, nebo logicky. V prvním případě je množina termínů širší, protože do ní patří i verbonominální konstrukce a větotvorné jednotky, zatímco logický pohled považuje za termíny jen přesná pojmenování odborného pojmu.⁵² Na základě výše zmíněného vymezení právních termínů rozlišujeme definici v užším smyslu a v širším smyslu. Definice termínu v užším smyslu vymezuje význam jednotlivých termínů, tedy jako součást právních projevů druhého sémantického stupně, vysvětluje význam kódu a má význam pro interpretaci práva. Klasická definice tak postupuje od obecného ke zvláštnímu. Definice v širším smyslu, tedy definice v souvislostech lingvistických i logických je formulována s cílem odlišit termín od „netermínu“, mezi základní požadavky patří: *významová přesnost, jednoznačnost, stručnost, srozumitelnost, ustálenost, ústrojnost, úkonnost, neexpresivnost*.⁵³ V kapitole věnované definicím se nezaměříme jen na definici klasickou, ale i na další způsoby vymezení významu termínem, tedy definování.

Slovní spojení jsou víceslovné výrazy, které ale nemají terminologickou povahu a právní skutečnost jen popisují. Oproti termínu nelze slovní spojení popsat definičními znaky.

Poslední součást právního jazyka tvoří **jazykové šablony**, tj. *víceslovné, často polovětné až větné konstrukce, které se vyskytují jako obvyklá náležitost právních projevů*. Ze syntaktického hlediska se jedná o formule, které vznikají jako produkt jazykových obvyklých. Mají být *srozumitelné, ustálené, ústrojné a úkonné*. Dělíme je na šablony dle

⁵¹ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 44

⁵² Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 44

⁵³ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 44-45

strukturálního hlediska: lexikální, větné, konstrukční, nebo podle funkčního hlediska: uvozovací, závěrečné, vnitřní.⁵⁴

1.2.2 Stylistické požadavky na právní text a jeho charakteristika

Kromě roviny lexikální bývá právní jazyk charakterizován řadou zvláštností i v oblasti stylistické. Legislativní pravidla ukládají zákonodárci tvořit právní předpisy *stylisticky bezvadně*.⁵⁵ Tomášek vymezuje právní jazyk jako odborný subsystém. Tento subsystém historicky vzniklý uvnitř národního jazyka disponuje zvláštními výrazovými prostředky a systémovými rysy. Dále mluví o právním jazyku jako o subsystému na úrovni Saussurova langue, zatímco styl mluvní na úrovni parole a charakterizuje jej pomocí dvou hlavních složek, z nichž první je **všeobecný gramatický základ** tvořený spisovnou slovní zásobou a gramatickým systémem, a druhou pak výše zmíněné **odborné názvosloví**. Právní subsystém definuje jako jazykový subsystém, který je na označování právních skutečností vázaný funkčně. S touto funkční vázaností pak úzce souvisejí i požadavky na právní jazyk, a to: *významová přesnost, jednoznačnost, stručnost, srozumitelnost, ustálenost, ústrojnost, úkonnost a neexpresivnost*.⁵⁶

Přesnější je vymezení stylu právního jazyka jako **stylu právní komunikace**, což pomáhá jasně vyjádřit, že se jedná o jazyk, který v sobě pojímá více stylů najednou. Například u nejrůznějších podání a stížností mluvíme o stylu administrativním, zatímco při soudním řízení se jedná spíše o styl řečnický, vycházející ze zásady ústnosti⁵⁷, naopak u odborných článků se budeme pohybovat ve stylu odborném.

Ačkoli Příruční mluvnice⁵⁸ uvádí shodně s Jelínkem⁵⁹, že právní jazyk patří pod styl **právně-administrativní, úřední**, vyskytují se v současné době názory, že právní texty, konkrétně legislativní, patří do **stylu odborného**.⁶⁰ Ani lingvisté se tedy absolutně neshodují na tom, do kterého stylu právní jazyk zařadit, což je dáno jeho širokým rozptylem a způsoby jeho chápání a vymezení. Vzhledem k tomu, že naše práce se zabývá především jazykem právních předpisů, jež obsahují jak hmotně-právní úpravu, tak

⁵⁴ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 47-49

⁵⁵ Legislativní pravidla vlády, čl. 2, odst. 2, písm. d

⁵⁶ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 23-24

⁵⁷ Jako podklad rozhodnutí lez přijmout jen to, co bylo při jednání předneseno před soudem, resp. orgánem nahlas.

⁵⁸ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 724-725

⁵⁹ Jelínek, M.: Styl administrativně-právní, in Jazyk a jeho užívání: sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného, Praha, FF UK, 1996, s. 240 - 241

⁶⁰ Brádková, H.: Cizost a jinakost v jazyce legislativy, in Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře, Ústí nad Labem, 1998, s. 82

procesně-právní, které upravuje postupy příslušných institucí, tedy především administrativní záležitosti, přikláníme se ke Kořenskému, který tvrdí, že ze stylistického hlediska je právní jazyk označován jako **zvláštní složka administrativního stylu**, jež se neomezuje jen na produkci a recepci právních předpisů, ale jeho významnou součástí tvoří jazyk mluvený.⁶¹ Kořenský dále rozlišuje v rámci právního jazyka podskupiny, které se na jedné straně odlišují od jiných stylů a na straně druhé mezi sebou navzájem, např. podskupina právních předpisů od podskupiny soudních rozhodnutí.⁶²

Jazykové stylistické prostředky jsou buď lexikální, nebo gramatické. Soubor těchto prostředků, jejichž výběr a uspořádání ovlivňují faktory objektivní i subjektivní, pokrývá všechny právní situace a činnosti. Výběrem lexikálních prostředků se stává právní jazyk *strohým, neemociálním*, pro který je obvyklé časté používání substantiv a adjektiv, zvláštní stylistická úprava používání některých slovních druhů jako jsou slovesa a zájmena, příslovce, částice, a, jak již bylo zmíněno, absence citoslovcí.⁶³

Jistou kodifikaci stylistických a současně i lexikálních požadavků na právní text se upravují Legislativní pravidla vlády. Čl. 2 odst. 2 písm. d stanoví, že *je třeba dbát, aby právní předpis byl koncipován přehledně a formulován jednoznačně, srozumitelně, jazykově a stylisticky bezvadně*. Legislativní pravidla vlády však neposkytují taxativní výčet požadavků, neboť neuvádějí řadu dalších jevů, které by mohly z hlediska jazykové výstavby snižovat jeho srozumitelnost, jako jsou např. *přívlastkové konstrukce těsné a volné*, nebo dokonce zkreslit jeho význam – *nepravé věty vedlejší*.⁶⁴ I přesto, že Legislativní pravidla vlády některé otázky výslovně upravují, např. zdůrazňují, že je třeba dbát o obsahovou souvislost, zákonodárci tyto požadavky často porušují, jako je tomu v Zákonu o odpadech a změně některých dalších zákonů. Tento zákon neobsahuje jen úpravu vztahující se k odpadům, ale např. v § 86 novelizuje Zákon o návykových látkách, který s odpady obsahově nesouvisí.

Požadavek **jednoznačnosti** úzce souvisí s modalitou právních textů, tedy zákon musí přesně stanovit, zda se od normy lze, nebo nelze odchýlit a zda určité chování přímo příkazuje, zakazuje, nebo „jen“ dovoluje. S tím souvisí i zásada legální licence: *každý může*

⁶¹ Kořenský, J.: Jazyk právní komunikace in Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia, Praha, 1997, s. 85

⁶² Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 60

⁶³ Tomášek, M: Překlad v právní praxi, Linde, Praha, 1998, s. 24

⁶⁴ Hladiš, F.: Problematika českého jazyka v právu, in Termina 1994, Ústav pro jazyk český AV ČR, 1995, s. 105-106

*činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*⁶⁵ Zákon by tedy neměl působit nejednoznačně v tom ohledu, že by nebylo zcela patrné, zda se jedná o příkaz nebo jen o dovolení.

Přesnost je v právním textu důležitá především proto, že v právu se musíme řídit zásadou, že *nelze požadovat víc, než ukládá zákon sám*. Z toho jasně plyne, že je zcela v zájmu zákonodárce, aby byla jeho vůle vyjádřena přesně a aby se nedala zneužívat. Samozřejmě i v právním textu se vyskytují slova, která nejsou zcela jednoznačná, především se jedná o slova *přiměřeně, obdobně* aj. Tyto výrazy jsou užívány v případech, které není možné jasně ohraničit a někdy záleží i na subjektivních faktorech, např. *řidič motorového vozidla má řídit přiměřeně svým řidičským schopnostem*.

S přesností nepřímo souvisí i *neurčité právní pojmy*, které mají v právním odvětví své důležité místo především při rozhodování. Ačkoli má být právní text přesný, musí v sobě obsahovat i určitou volnost, neurčitost, aby rozhodování nebylo nespravedlivé. **Neurčité právní pojmy** jsou tedy výrazy, které mají specifický normou blíže nevysvětlený právní význam, jejichž interpretace je předpokladem dalšího postupu správního orgánu.⁶⁶

Z požadavků na přesnost bezprostředně vyplývají další náležitosti: **přehlednost, jednoznačnost a srozumitelnost**. Ačkoli se v laickém prostředí hovoří o právních textech jako o směsi nepřehledných paragrafů, vše zde má svůj řád a systém. Mezi základní pravidla patří to, že *Právní předpis obsahuje pouze ustanovení **normativní povahy***. Přehlednosti se dosahuje pomocí členění textu na *části, popřípadě dále na hlavy, díly a oddíly, popř. pododdíly*. Koherence textu pak spočívá v tom, že v *témže zákoně nelze upravovat věci různorodé, které spolu bezprostředně nesouvisejí*.⁶⁷

Požadavek jednoznačnosti je třeba dodržovat u výše zmíněných kondicionálních vět, především z hlediska kumulativního a alternativního a z hlediska úplnosti a neúplnosti při vymezení hypotézy, dispozice nebo sankce. V prvním případě jde o rozlišení, zda musí být splněny všechny uvedené hypotézy, dispozice nebo sankce, nebo zda stačí, je-li splněna alespoň jedna z nich. Kumulativní charakter vyjadřují spojky: *a* stejně jako ostatní spojky souřadícího poměru slučovacího, jako jsou *jakož, i, rovněž* a další. Alternativní

⁶⁵ Čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny

⁶⁶ Sládeček, V.: Obecné správní právo, 2. aktualizované a přepracované vydání, ASPI, Praha, 2009, s. 144 - 149

⁶⁷ Legislativní pravidla vlády, Některé požadavky na obsah právního předpisu, čl. 39

charakter vyjadřují spojky významu alternativního *nebo, anebo* atp.⁶⁸ Jisté potíže však může činit text, kde je namísto spojovacího výrazu užito jen interpunkční znaménko.⁶⁹ Nejčastěji tomu bývá u několikanásobného přívlastku, přísudku, například u skutkových podstat trestných činů, např. *kdo neoprávněně zveřejní, sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si присвоjí osobní údaje (§180 odst. 1 TZ)*. Zda jde o poměr alternativní nebo kumulativní je možné poznat až z posledního spojovacího výrazu. Ve sporných případech rozhodne judikatura.

Podle jazykových prostředků můžeme odlišit taxativní výčet od demonstrativního. Zatímco demonstrativní výčet užívá vytýkacích výrazů, jako jsou: *například, zejména*. Jak z názvu vyplývá, výčet je pouze příkladný, u taxativního výčtu naopak nelze přihlídnout k jiným než uvedeným podmínkám nebo ukládat jiné sankce. Taxativní výčet musí být užit u právních povinností a sankcí, a u vymezení působnosti orgánů veřejné moci.⁷⁰

Z požadavku srozumitelnosti a současně přehlednosti vychází i členění textu právních norem. Právní předpis tak postupuje od obecného ke zvláštnímu. V prvních paragrafech se často setkáme s vymezením, co přesně daný předpis upravuje, mnohdy také z jakých právních zásad vychází a s vymezením základních pojmů. „Úplné znění“ a „Texty zákonů“ uvádějí na začátku rozsáhlejších právních textů obsah a na konci rejstřík pojmů, který pomáhá, aby se v textu vyznali i uživatelé, již se v daném předpisu zcela neorientují.

Současně ovšem nelze chápat význam slova „srozumitelnost“ jako snadné, rychlé a letmé čtení, nebo dokonce okamžité porozumění textu, protože v kontextu polovětných vazeb, pasivních konstrukcí, dlouhých souvětí, která se skládají mnohdy i z více než deseti vět, mezi nimiž jsou alespoň dvě věty vložené, nelze očekávat, že textu porozumíme při prvním, případně letmém čtení.

Požadavek srozumitelnosti vychází z informativní funkce. V souvislosti se srozumitelností byl za Marie Terezie zřízen úředník „**buta ember**“, jehož úkolem bylo pročítat návrhy právních textů a po jejich přečtení sdělit jejich obsah svými slovy před zvláštní komisí. Pakliže textu porozuměl nesprávně, bylo na místě návrh přepsat.⁷¹ Jak jsme doložili výše, není právní text zcela nesrozumitelný ani dnes. Laikovi se nezdá nesrozumitelným text sám o sobě, ale tím, že je součástí i dalších právních institutů, na

⁶⁸ Gerloch, A: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 40-41

⁶⁹ Stich, A.: O Dvojnásobnosti v právnickém vyjadřování, Naše řeč, č 3, 51. ročník, 1968

⁷⁰ Gerloch, A: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 42-43.

⁷¹ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 216

kteřé odkazuje a o nichž předpokládá, že je uživatel jazyka zná. K neporozumění tedy dochází teprve nepochopením vzájemných souvislostí. K porozumění právnímu jazyku je tedy třeba *předporozumění*. To zahrnuje nejen znalost přirozeného jazyka, ale i znalost pojmů jednotlivých *oblastí práva, pramenů práva, pravidel formulování právních norem, postupů právní interpretace a navíc i obecné znalosti, zkušenosti a hodnotovou orientaci a povahu interpreta*.⁷²

S nutností porozumění počítá i zákonodárce, a tak u jednotlivých institutů, kde je třeba věnovat zvýšenou pozornost tomu, aby adresát textu nebo zákonu porozuměl. Proto má orgán aplikující vůči účastníkovi povinnost jej poučit. Ve složitějších případech ukládá zákon účastníkovi povinnost být zastoupen advokátem. Poučení orgánem, příp. zastoupení advokátem je zárukou správného porozumění a s ním související možnosti uplatnění všech práv, kterých se může v daném případě dovolávat. Např. *poučení při zatýkání atp., poučení v rozsudku/usnesení/rozhodnutí, nutná obhajoba při závažnějších trestných činech, u dovolání, nutné zastoupení advokátem u kasační stížnosti aj.*

Ve vzájemném vztahu požadavků na přesnost a srozumitelnost vzniká ale kontradikce; zvyšování jednoznačnosti a přesnosti právního jazyka na straně jedné, vede k jeho nesrozumitelnosti na straně druhé. Tím se rozevírají pomyslné nůžky, kdy se sice zvyšuje jednoznačnost a přesnost, která ale současně vede k nesrozumitelnosti a snižování informační hodnoty práva, a naopak zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti. To zakládá **paradox právního jazyka**. Řešení tohoto paradoxu spočívá ve vzájemné proporcionalitě a vyváženosti obou funkcí. Tato vyváženost se promítá jak v oblasti lexikální, tak v oblasti stylistické.

V souvislosti se srozumitelností je pro právní jazyk příznačná také **vysoká četnost pasivních konstrukcí**. Ty činí text nejen přehlednějším a srozumitelnějším, ale současně vypouští nadbytečné informace, které jsou uživateli právního jazyka známy obecně, případně vyplývají z jiných ustanovení zákona. S úspornějším vyjadřováním souvisí i **polovětné konstrukce**, tedy, např. *osoba mající zkušenost (§102 TR)*. Tyto prostředky zhuštěného vyjádření jsou většinou tvořeny za pomoci adjektiva, čímž regulujeme přítomnost slovesa a tvoření další vedlejší věty. Můžeme tedy říct, že polovětné vazby se tvoří především proto, aby byl jazyk srozumitelnější a aby bylo vyjadřování úspornější.

⁷² Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 216

Samozřejmě ale narazíme i na případy, kdy může být použití adjektiva místo slovesa téměř matoucí, např. ve větě:

*Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud...*⁷³ se setkáváme s problémem užití slova *postavení*, které si primárně spojujeme s *postavením v zaměstnání*. V této souvislosti bylo ale slovo použito coby název děje. Ačkoli zní věta poněkud krkolomně, i v tomto případě musíme uznat, že užití polovětné vazby bylo použito správně, protože splňuje svůj účel, tedy stručné vyjádření podstaty sdělení.

Dalším prvkem, který na první pohled činí právní jazyk nesrozumitelným, je četný výskyt **negace**. Nejčastěji je negace konstruována tak, že se vyskytuje ve dvou větách téhož souvětí: věta *Nestanoví-li tento zákon jinak, úřední záznam nelze použít* (§ 158 odst. 5 TŘ) by měla stejný význam, kdyby byla napsána: *stanoví-li tak tento zákon, úřední záznam lze použít* nebo *úřední záznam lze použít jako důkaz jen v případech stanovených tímto zákonem*. Ve výše uvedeném příkladu ale vidíme, že věty bez užití negace posouvají „použitelnost“ užití záznamu. Zatímco při konstruování věty s užitím negace jasně vyplývá výjimečnost užití úředního záznamu, z věty, v níž nebylo užito negace, to nevyplyvá tak zřejmě. Naopak u definice skutkového omylu negativního: *Kdo při spáchání činu nezná ani nepředpokládá jako možnou skutkovou okolnost, která je znakem trestného činu, nejedná úmyslně* (§18 odst. 1 TZ) by věta bez užití negace svůj smysl neztratila: *Úmyslně jedná jen ten, kdo zná nebo předpokládá*. Zákonodárce zde užil negace z pragmatických důvodů, totiž, že u omylu negativního se předpokládá, že pachatel neví, že páchá trestný čin. Navíc definice úmyslu i nedbalosti, tedy jednoho z obligatorních znaků skutkové podstaty, negaci nepoužívá: *úmyslně jedná ten, kdo chtěl porušit nebo ohrozit zájem... a věděl, že může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že způsobí, byl s tím srozuměn* (§15 odst. 1 TZ). Trestní zákoník tedy uvádí definici výše zmíněného negativního skutkového omylu pro úplnost a i v tomto případě je užití negace žádoucí, ačkoli text může působit na první pohled nesrozumitelně. V právním jazyku najdeme ale i příklady, kdy je negace užita nadbytečně, protože věta: *žaloba je nepřípustná tehdy, nevyčerpal-li žalobce řádné opravné prostředky* (§ 68 SŘS) by mohla být konstruována i bez užití negace, aniž by ztratila svůj význam: *žaloba je přípustná jen*

⁷³ § 176 odst. 1 TŘ

tehdy, pokud žalobce vyčerpал řádné opravné prostředky. Zde je negace užita jen proto, že dané ustanovení upravuje nepřípustnost žaloby, a proto je žádoucí užít negace.

U substantiv je negace užita zejména u termínů, tedy *nepříčetnost* (§22 odst. 2 TZ), *nezletilý* (§ 9, § 422 OZ), *nezpůsobilost* (ve vztahu k § 469 OZ, *dědická nezpůsobilost*).

Hypotézu, že se v právním jazyku vyskytuje dvojí negace, např. *nelze nepotrestat, není nezákonný, není nežádoucí*, musíme vyvrátit. Dvojí negaci lze najít např. v případě rozhodnutí správního soudu, že úřední postup není nezákonný, rozhodně ale nelze tvrdit, že je to jev pro právní jazyk příznačný. Stejně tak je tomu u „předsudku“, že právní jazyk se vyznačuje knižností, kterou zastupují především výrazy jako *toliko, moci*, dále jmenné adjektivní tvary a přechodníky. Je možné se s těmito výrazy setkat jen výjimečně.

2. Lexikální a sémantická analýza

Jak jsme již zmínili v úvodu, právní jazyk se od ostatních jazyků liší zejména svou lexikální stránkou. Proto se v následující kapitole zaměříme jednak na slovo jako základní jednotku a jednak na vytváření významu. Vzhledem k tomu, že význam zaujímá v právním jazyku důležité místo, pojednáme o terminologii a tvorbě definic, stejně tak jako o významových vztazích mezi nimi. U pojmů a termínů poukážeme na vliv judikatury na slovní zásobu a na zpracování slovní zásoby právního jazyka v některých slovnících.

2.1 Význam jednotek

Důležitost významu vychází nejen z regulativní a informační funkce právního jazyka, který – jak jsme uvedli v souvislosti s legislativními pravidly – má být jednoznačný, přesný a srozumitelný, ale i z požadavků, které bývají kladeny na terminologii odborného jazyka obecně. I když jsme uvedli, že právní jazyk je zvláštní složkou administrativního stylu, především u terminologie, která se vyskytuje převážně v zákonech, nelze dominující roli stylu odborného vyloučit. Proto některé nároky na význam nejsou typické jen pro právní jazyk, ale pro odborný i administrativně-právní styl celkově.

Při našem zkoumání se zaměřujeme především na význam strukturní a význam lexikální. Význam kategoriální a druhový ponecháme stranou.⁷⁴

V souvislosti se zmínkou o významu jednotek je třeba vymezit, co podřazujeme pod základní jednotku právního jazyka. V širším pojetí, především při rozlišení autosémantik a synsémantik, budeme považovat za základní jednotku slovo obecně, v dalších podkapitolách se budeme věnovat ale výrazům právním. Tyto výrazy bývají označovány jako *právní pojmy* nebo jako *právní termíny*. Zatímco někteří autoři tyto dva výrazy zaměňují, jiní je výrazně rozlišují. Jak jsme uvedli v úvodu, Eulerovy kruhy znázorňují průnik množiny výrazů, které patří jednak do skupiny obecného jazyka, jednak do skupiny jazyka právního, a proto mnoho z právních pojmů, resp. termínů, vnímáme jako součást obecného jazyka, aniž bychom si uvědomovali jejich právně-terminologický charakter. Pro pochopení rozdílu mezi pojmem a termínem uvádíme definice ze Slovníku spisovné češtiny,⁷⁵ který definuje pojem jako *obecnou představu, jejíž obsah je souhrnem*

⁷⁴ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 73-77

⁷⁵ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003

*podstatných vlastností*⁷⁶ a termín jako *odbornou pojmenovací jednotku s přesným významem*.⁷⁷ Toto vymezení se ale vztahuje jen na výrazy, jež se vyskytují např. v právním jazyku, kde je třeba oddělit termín od výrazu, který nemá povahu odborného názvu.

Pojem je tedy jakékoli obecné pojmenování, jež není vytvořeno odborníky. Podle výše uvedených definic tedy můžeme vyvodit závěr, že každé slovo, které se v Eulerových kruzích zaznamenává jen do množiny právního jazyka, nikoli do průniku s obecným jazykem, bude *termín*, zatímco každé slovo, které bude zaznamenáno v průniku těchto jazyků, může být označováno i jako pojem.

Poštolková⁷⁸ vymezuje termín jako pojmenování pojmu v systému pojmů některého vědního nebo technického oboru, jehož význam nezávisí na kontextu a může být užíván izolovaně. Pojem je pak výraz užívaný především v gnoseologii, logice, jazykovědě atp.

Rozdíl mezi pojmem a termínem je mnohdy dán úhlem pohledu, který musíme při zkoumání právního textu vždy posuzovat terminologicky, i když je daný termín mimo právnickou oblast pravděpodobně jen slovem. Cvrček⁷⁹ pak v případě, že si nejsme jisti, odkazuje na využití právní pragmatiky, protože v právním kontextu se mohou i slova nepříznačová měnit na slova příznačová s ryze právním zabarvením.

Kořenský a kol.⁸⁰ definují **právní pojem** jako základní jednotku právního usuzování, která hraje úlohu stabilní jednotky, jež se liší od právního termínu jen podle struktury.⁸¹ Knapp strukturu dělí na hlubinnou a povrchovou. Právní pojem zastupuje strukturu hlubinnou, tj. třídy textových realizací a jejich vzájemné vztahy, a právní termín strukturu povrchovou, lineárně uspořádaný text.

Jelikož je tvorba definic spojována s pojmy, a ne s termíny, nebudeme na rozdíl mezi *právním pojmem* a *právním termínem* pro účely této práce klást vysoký důraz, přestože jsme výše uvedli, že určité rozdíly existují. Protože naše práce poukazuje především na význam a významové zvláštnosti těchto jazykových jednotek, není naším

⁷⁶ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 286

⁷⁷ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 448

⁷⁸ Poštolková a kol., O české terminologii, Academia, Praha, 1983, s. 24 - 25

⁷⁹ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 105

⁸⁰ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 115

⁸¹ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 115

cílem rozlišit *pojmem* od *termínu* ve všech případech. Ačkoli jsme ve snaze o zjednodušení tohoto problému vyslovili názor, že průnik Eulerových kruhů tvoří především výrazy, které lze považovat spíše za *pojmy* než za *termíny*, najdeme i v této množině výrazy, které jsou spíše terminologického charakteru. Současně je třeba mít na paměti, že existují pojmy, u nichž může vzniknout polysémie nejen proto, že jsou užívány různými vědními odvětvími, ale také proto, že jsou odlišně vnímána jazykem právním a jazykem obecným. Zatímco trestní právo chápe *obhájce* jako osobu vymezenou určitými vlastnostmi, obecný jazyk jím rozumí kohokoli, kdo něco obhájí, například *obhájce pravdy*.

2.2 Pojmy jako základní jednotky textu

Z jazykového hlediska jsou pojmy vyjadřovány **slovy** a **víceslovnými výrazy**, více viz níže. Myšlenková struktura pojmu je pak myšlenkovým odrazem třídy jedinců nebo tříd, které vyjadřují jejich neměnné vlastnosti, případně vztahy. Tyto pojmy odráží v lidské mysli, mluvíme-li o právním jazyku, třídu něčeho existujícího, přičemž tuto třídu určuje tím, co je všem prvkům této třídy společné a co je v nich neměnné, a opomíjí to, co je v nich proměnné, co je navzájem odlišuje. Rozlišujeme tedy právně relevantní a právně irrelevantní informace, které pojem nese. V případě zastoupení je právně relevantní informací jeho vznik, zda se jedná o zastoupení *zákonné* nebo *smluvní*, ale informace o pohlaví zastupujícího už je irrelevantní. Stejně tak je tomu u dědice, kde je variabilní vlastností to, zda jde o dědice *ze zákona* nebo *ze závěti*.⁸²

⁸² Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 166-170

2.2.1 Slova plnovýznamová, neplnovýznamová

V právním textu se vyskytují převážně substantiva, adjektiva a slovesa, tedy autosémantika.⁸³ Synsémantika jsou zastoupena podobně jako v jiných textech. Předložky ani spojky se nijak neliší, částice se mohou vyskytnout nepatrně častěji; zejm. modifikační částice *jen* ve spojení *dále jen* (§3 odst. 1 TZ), které se vyskytují převážně v souvislosti s legislativními zkratkami⁸⁴, aditivní *také* ve spojení *může také založit* (§ 24 odst. 1 ObchZ).

Vedle sémantik tvoří významnou skupinu modální slovesa vyjadřující módy normativnosti, viz výše, která mají k této kategorii velmi blízko, např. *nesmí* (§158b odst. 2 TR), *může* (§ 5 OZ, § 28 odst. 5 ObchZ, §13 odst. 1 SŘ, § 157 odst. 2 TR) atp. Často bývají tyto výrazy v textu nahrazeny autosémanticky *je povinen*, *je oprávněn*.

Právní text je bohatý i na zájmena, která zaujímají z významového hlediska specifické postavení. Funkčně sice mohou nahrazovat autosémantika, ale liší se od nich svými vlastnostmi, především nepojmenovávají, ale zastupují, ukazují a odkazují.⁸⁵

2.2.2 Strukturní význam

Pro právní jazyk je mnohdy velmi podstatné zkoumat slova z hlediska jejich strukturního významu, tedy podle významu, který vyplývá ze stavebních složek slov. Tato motivovanost se promítá nejčastěji do významových vztahů, jako je synonymie, polysémie, ale i homonymie.

Zkoumáme-li jazyk z hlediska motivovanosti slova, rozlišujeme na slova popisná a značková. Pokud se zaměříme na slova, která bychom mohli označit jako typická, příp. nosná pro jednotlivá právní odvětví, dojdeme k závěru, že se jedná o slova vesměs popisná, tedy slova, u nichž lze na základě formy a jejího vztahu k jiným slovům usuzovat na lexikální význam,⁸⁶ např. *postup*, *trestní*, *obchodní*, *pachatel*, *podnikatel*, *zákonnost*, *dědictví*, *přestupek*, *rozhodnutí*. V textu se ale vyskytují slova, jejichž forma je vzhledem k ostatním jednotkám nemotivovaná, tedy značková, *trest*, *strana*, *osoba*, *právo*, *vina*, *soud*.

⁸³ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 74

⁸⁴ Viz kapitola Zkratky a zkratková slova

⁸⁵ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 74-75

⁸⁶ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 68

Motivace slov a jejich zvýšená koncentrace je patrná zejména u zákonů menšího rozsahu, jako je zákon o rodině *rodina, rodič, rodičovský, porodit* nebo *osvojení, osvojitel, osvojenec, osvojované, osvojit*, případně u jednotlivých částí zákona, jako je tomu u Občanského zákoníku, část VII., Dědění: *dědění, dědic, dědictví, zdědit, dědický*. Četnost těchto výrazů a především vysoká koncentrace mnohdy i v jediném paragrafu může v některých případech činit text nepřehledným, § 16 odst. 3 Vyvlastňovacího zákona stanoví:

Je-li vyvlastnítelem, vyvlastňovaným nebo jiným účastníkem vyvlastňovacího řízení obec, jejíž obecní úřad je příslušným k tomuto vyvlastňovacímu řízení, krajský úřad usnesením pověří jiný vyvlastňovací úřad působící v jeho správním obvodu provedením vyvlastňovacího řízení. Obdobně se postupuje i v případě, že účastníkem vyvlastňovacího řízení je osoba, jejímž zřizovatelem je obec nebo kraj.

Ačkoli jsou v ukázce použita slova, která jsou ze slovotvorného hlediska utvořena správně, čtenář může být při prvním setkání s takovýmto textem, kde jsou jednotlivá slova, především účastníci vyvlastňovacího řízení, označováni téměř shodně, snadno zmateni, protože v běžné mluvě není na takovouto koncentraci podobných slov zvyklý. Především se jedná o slova, s nimiž se uživatel obecného jazyka nesetkává tak často jako s jinými. Proto u dvojice pojmů *žalobce – žalovaný* většina uživatelů pozná, kdo je v jakém postavení, protože jde o výrazy všeobecně známé, ale u výše zmíněného textu, si čtenář po prvním přečtení pravděpodobně zapamatuje jen slovo *vyvlastnit*. Podobně tomu může být i u výrazů pocházejících z latiny pro tyto pojmy, které užívá právní teorie: *expropriace, expropriant a expropriát*.⁸⁷

Proto je vhodné, jsou-li tato konverzivní opozita⁸⁸ derivována ze slov, která mají různý lexikální základ, jako je například *kupující – prodávající*. Další problém vzniká u motivovanosti ve chvíli, kdy Občanský zákoník upravuje u smlouvy o výpůjčce konverzivní opozita *vypůjčitel – půjčitel*. Zde totiž vzniká situace, kdy se slovo podobné staví do konverzivní pozice. Obě jména mají tedy příponu činitelskou, - *tel*, první jméno vzniká ze slovesa *vypůjčit (někomu něco)*, zatímco druhé vzniká ze slovesa *půjčit si (něco od někoho)*, nikoli tedy *půjčit (něco někomu)*, jako je tomu u smlouvy o půjčce, jejíž účastníci jsou označováni jako *věřitel a dlužník*.

⁸⁷ Hendrych D. a kol., Správní právo, 7. vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 340 - 348

⁸⁸ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 86

2.2.3 Slovní druhy

Kromě dělení na slova plnovýznamová a neplnovýznamová, nebo na lexikální jednotky jednoslovné a víceslovné se v teorii objevuje i členění podle významu slovního druhu. Významné místo zaujímají zejména plnovýznamová slova, jako jsou substantiva a slovesa.

Substantiva lze v právním textu dělit podle významu do následujících skupin: 1. kontextový subjekt: *zástupce, občan, nositel*, 2. právní subjekt: *občan*, 3. funkce: *prezident, ministr, předseda*, 4. zvláštní právní role: *důchodce, restituent, student*, 5. zaměstnání *soudce, notář, vedoucí stavby* 6. národnost, 7. expresivní role, 8. zvíře.⁸⁹ Otázka národnosti nemá v právním textu výraznější význam, především zohledníme-li zásadu rovnosti. Nebudeme posuzovat ani expresivní roli, protože expresivní výrazy se v právních předpisech nevyskytují, výjimečně se s nimi můžeme setkat v judikatuře.

V právním textu musíme často pracovat s **kontextovým subjektem**. Cvrček označuje výše zmíněná slova (*zástupce, občan, nositel*) za **lingvistickou proměnnou**, která vyžaduje další klasifikaci až do úrovně lingvistické.⁹⁰ Některá slova dávají smysl jen v daném kontextu, jiná slova vlivem kontextu svůj význam výrazně modifikují. Tento kontextový subjekt můžeme rozdělit do dvou skupin: zaprvé je to takový výraz, který je konkretizován až ve víceslovném pojmenování, např. nositel: *nositel práv a povinností, nositel státní moci* nebo zástupce: *zákonný zástupce, státní zástupce*, druhou skupinu pak tvoří lexémy jednoslovné, které získávají konkrétní význam až užitím v zákonu např. *občan*. Pakliže bychom rozšířili označení *kontextový subjekt* i na jména neživotná, rozlišovali bychom mezi *orgánem* ve smyslu Zákona o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon) a *orgánem* ve smyslu Správního řádu nebo Soudního řádu správního. Problematika orgánu v druhém případě je zajímavá i z toho hlediska, že orgánem může být konkrétní živý subjekt, např. *ministr*. Neživotné podstatné jméno zde označuje fyzickou osobu, která má konkrétní funkci. Výše zmíněné příklady poukazují na to, že i v právních textech se setkáme s polysémií, u níž je třeba správného výkladu, zajišťovaného především kontextem a judikaturou, aby byla norma pochopena správně a nedocházelo k výkladům mylným, které by nenaplnovaly účel zákona.

⁸⁹ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 117-120

⁹⁰ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 118

Dalším subjektem je **subjekt právní**, který označuje slovo, jež má významnou právní roli. Často se jedná o slova abstraktní, která stojí sama o sobě, u nichž je třeba bližší analýzy jejich rolí, ale i kontextu právních odvětví.⁹¹ Nejčastějším příkladem je slovo *občan*. Neomezíme-li se jen na životná jména rodu mužského, můžeme do této skupiny zařadit i slovo *osoba* (*právnícká* nebo *fyzická*).

Funkce se v textu vyskytuje výjimečně, nejčastěji do této skupiny slov řadíme funkce státnické, jako je *ministr*, *prezident*, výrazy snadno specifikovatelné bližším kontextem⁹², dle našeho názoru můžeme do kategorie funkcí zařadit i funkce s funkcemi státnickými nesouvisející, např. *předseda*, *prezident*, *ředitel*, *vedoucí* atp.

Slova vyjadřující **zvláštní právní roli**, tedy speciální postavení nebo režim se vyskytují v celém spektru právního řádu, jak v právu veřejném, tak soukromém.⁹³ Patří sem slova *student*, *důchodce*, *restituent*, *mladiství*, *nezletilý*, *matka*, *otec*.

Stejně tak není v právním textu ojedinělý výskyt **zaměstnání**: *soudce*, *tlumočník*, *zapisovatel*, *voják*, *tlumočník*, *asistent soudce Nejvyššího soudu*, *zapisovatel atp.*, *podnikatel*, *policista*, *vedoucí stavby*.

U sloves je významnou kategorií vid, který stanoví, že postačí, aby se pachatel dopustil činu jen jednou, *kdo jiného úmyslně usmrtí (§140 odst. 1 TZ)*, nebo je třeba, aby se ho dopustil opakovaně, např. *kdo neoprávněně pro vlastní potřebu přechovává v množství větším než malém omamnou látku (§ 284 TZ)*. Obsah skutkových podstat se pak může promítnout do jejich názvů, pakliže jsou to deverbativní substantiva, opakování je obsaženo i v názvu konkrétního trestného činu: *přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu*.

⁹¹ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 118

⁹² Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 118

⁹³ Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup), Academia, 1999, s. 118

2.2.4 Víceslovná pojmenování

Víceslovné lexikální jednotky se v právních textech vyskytují zejména v podobě víceslovných právních termínů. Stejně jako v jazyku obecném je hlavní funkcí těchto jednotek pojmenování dosud nepojmenované reality. Často k tomu slouží slova, která jsou uživateli jazyka dobře známá, jindy si jazyk vypůjčuje názvy z jiných jazyků. I přesto bývají tato slova motivačně průhledná a jejich význam je odvoditelný z významu jednotlivých složek. „Skládají se z části určující a určované, přičemž část určovaná bývá ve většině případů substantivního charakteru. Determinující člen slouží k významovému upřesnění obecného determinovaného členu.⁹⁴ Nemůžeme říct, že by se v případě determinujících členů prosazovala výrazněji slova cizího původu, než je tomu u determinovaných členů a naopak. Ve většině příkladů se jedná o slova, která v českém jazyce nepůsobí jako slova cizí.

V právním textu se vyskytují **strukturní typy víceslovných pojmenování** se shodující se s typy, které se shodují s typy příznačnými pro jazyk obecný. Jedná se o:

1. Substantivní pojmenování se shodným adjektivním přívlastkem, které se objevuje v právním řádu velmi často, a to ve všech právních odvětvích:

státní zástupce, pomocná osoba, nutná obhajoba, peněžitá záruka (TŘ) zmenšená přičetnost, nutná obrana, trestný čin, zabezpečovací detence, nebezpečné pronásledování (TZ), správní orgán (SŘ), kasační stížnost (SŘS), dědická způsobilost (OZ), rodičovská zodpovědnost (ZoR), kupní smlouva, (ObchZ), stavební povolení (StavZ).

2. Substantivní pojmenování s neshodným substantivním přívlastkem:

organizace zaměstnavatelů (ZPr), prezident republiky (Ústava), svolení poškozeného, ačkoli tato pojmenování nejsou tvořena systémově a nevyskytují se tak často, je zajímavé, že např. mezi tresty se objevuje těchto pojmenování hned několik: propadnutí majetku, zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (TZ), v dalších zákonech je to např. odpovědnost za škodu, správce dědictví (OZ), vydání dokladu (SŘ).

V textu jsme nenašli substantivní pojmenování se shodným přívlastkem. Porovnáme-li výskyt substantivních pojmenování se shodným adjektivním přívlastkem s výskytem substantivních pojmenování s neshodným substantivním přívlastkem, dojdeme

⁹⁴ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 70

k závěru, že substantivních pojmenování se shodným adjektivním přívlastkem se v textu vyskytuje víc, což de facto kopíruje i stav „neodborného“ jazyka.

Víceslovná pojmenování právních pojmů nečleníme jen podle gramatické charakteristiky jednotlivých složek, ale i podle jejich významu, zda mají povahu právního termínu jednotlivé složky víceslovných pojmenování v samotném postavení. I když tedy část determinující významově upřesňuje obecný charakter, existuje mnoho pojmenování, jejichž determinované složky mají vlastní právní význam samy o sobě, např. *obhajoba*, *příčetnost*, *způsobilost*, *smlouva*, naopak u slov *zástupce*, *čín*, *orgán* atp. je třeba k tomu, aby vznikl termín bližšího určení zajištěného determinující složkou víceslovného pojmenování. Pakliže se v textu objeví víceslovné spojení, jehož složky by měly právní význam samy o sobě, musíme je posuzovat komplexně a ne je od sebe oddělovat, a to i v případě, že u substantivních pojmenování s neshodným substantivním přívlastkem mají povahu termínu často obě složky tohoto pojmenování: *odpovědnost za škodu*, častější jsou však případy, kdy má povahu termínu jen jedna ze složek; determinující – *svolení poškozeného* nebo determinovaná – *prezident republiky*. V tomto případě se však jedná o termín kontextový, i když jeho primární význam vnímáme zejména ve smyslu ústavního práva, tedy *hlava státu*, kde není třeba použít determinující složku.

Kombinací víceslovných pojmenování vytváříme v určitých případech pojmy jedinečné⁹⁵, tzn. pojmy, které označují v právním řádu a v celé společnosti, která se tímto řádem řídí, jen jednu osobu, instituci apod. *Ústavní soud ČR*, *Nejvyšší správní soud ČR*, případně orgánů *předseda vlády ČR*.

S víceslovnými pojmenováními nepřímou souvisí i univerbizace. Ta bývá často spojována se snahou zjednodušit jazyk. V článku J. Chovance⁹⁶ však narážíme na ostrou kritiku jakýchkoli snah o zjednodušování právního jazyka, kterou autor opírá o tvrzení, že právní jazyk představuje svébytný jazykový registr, na který nemůžeme klást stejné požadavky jako na běžný hovorový jazyk. S univerbizací se tedy v právním textu nesetkáme, protože pojmenování jsou poměrně ustálená, ale můžeme se s ní setkat v profesní mluvě, jde např. o zkrácené tvary hlavních právních odvětví *občan* (*občanské právo*), *obchod* (*obchodní právo*), *trest* (*trestní právo*), *správa* (*správní právo*) nebo

⁹⁵ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 169-170

⁹⁶ Chovanec, J.: Neznalost neomlouvá aneb K tzv. demystifikaci právního jazyka. ToP (tlumočení-překlad), Praha, JTP -Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISSN 1210 -4159, 2005, vol. 77, no. 3, s. 9 -11.

derivativní pojmenování *zatykač* (*zatykáci rozkaz*) *platák* (*platební rozkaz*), *řidičák* (*řidičský průkaz*), *kasačka* (*kasační stížnosti*) *aquis* (*aquis communautaire*). Zatímco některá z těchto zkrácených pojmenování jsou součástí běžného jazyka, např. *řidičák*, jiné mají charakter slangu, *kasačka*.

V právním jazyku se naopak nevyskytují **frazémy**, jejichž hlavními znaky jsou metaforičnost a expresivnost⁹⁷, tedy znaky, které jsou u právního jazyka nepřijatelné, ačkoli nemůžeme vyloučit, že v určitých případech může být užit výraz, který původně vznikl metaforickým pojmenováním, v dnešním jazyku běžně užívaný, jako např. výše zmiňovaný orgán podle Správního řádu. V právním jazyku se tedy neobjevují ani nevětné, ani větné frazémy, ačkoli se s jistými frázemi setkáme jak v právních předpisech, tak například v soudních rozhodnutích. Jedná se o **jazykové šablony**, které mají jisté formální náležitosti, např. pro právní předpisy je příznačné ustanovení, které upravuje účinnost, kdy v případě zákona stanoví: *tento zákon nabývá účinnosti dnem...*, stejně tak jako k náležitostem rozsudku neodmyslitelně patří „*uvozující ustanovení*“ *Jménem republiky*.

⁹⁷ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 71

2.3 Terminologie podle právní úpravy

Otázku terminologie v právním předpisu upravují již několikrát zmíněná legislativní pravidla vlády, která V čl. 40 stanoví, že:

*(1) Právní předpis musí být **terminologicky jednotný**. Zároveň je třeba dbát souladu s terminologií použitou v navazujících a souvisejících právních předpisech různé právní síly. Je-li nutné uvést nový právní termín, je třeba jej v právním předpise blíže vymezit.*

*(2) Při tvorbě právního předpisu je nutno **respektovat všeobecně uznávaný význam slov**. Jestliže není možné se vyhnout použití slova s více významy, musí být z právního předpisu jasné, v jakém významu se slovo používá. Výjimečně lze za navrženým pojmem vložit do závorek bližší vysvětlení použitého pojmu nebo jeho synonymum.*

Z textu vyplývá, že text musí být nejen terminologicky jednotný, ale že by nemělo docházet k významovým posunům. Zatímco první požadavek je ve většině případů splněn, problematika významových posunů není dodržována absolutně. **S terminologickou nejednotností** se setkáme například v Listině, která užívá v různých ustanoveních výrazy *lidé* (čl. 1), *osoba* (čl. 8 odst. 3) ve stejném významu jako výrazy *každý* (čl. 5 odst. 1, čl. 6 odst. 1), *nikdo* (čl. 6 odst. 2, čl. 7. odst. 2). Zde se dostávají pojmy do různých vztahů, zatímco extenze, rozsah, těchto pojmů je totožná, liší se jejich intenze, a tím i jejich význam. Tyto pojmy se tedy ocitají v synonymním postavení, ačkoli „v důsledku intenzionální různosti nejde zároveň o totožnost těmto třídám odpovídajícím pojmům“.⁹⁸ K synonymii se vrátíme v kapitole zabývající se významovými vztahy.

I problematika významových posunů souvisí s významovými vztahy; než o synonymii, půjde o polysémii, např. *občan*, *orgán* nebo o homonymii *rukojmi*. Viz dále.

Hlavními požadavky kladenými na právní terminologii jsou stejné jako požadavky na terminologii obecně: *systémovost, ustálenost, přesnost, jednoznačnost, nosnost, strojnost a průzračnost*.⁹⁹

Většina termínů tyto požadavky splňuje, ale i přesto se v právním textu vyskytují termíny, které nenaplnují požadavky všechny; nedodržování ustálenosti jsme zmínili v souvislosti s terminologickou nejednotností (užívání pojmu *lidé*, *občan* a *každý* ve stejném významu). V mnohých případech není naplněn ani požadavek přesnosti, ať už proto, že byl zvolen nevhodný pojem, nebo proto, že pojem je tak široký a neurčitý, že

⁹⁸ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 171-172

⁹⁹ Poštolková a kol., O české terminologii, Academia, Praha, 1983, s. 9-11

potřebuje bližší specifikaci. V případě, že zákonodárce volí neurčitost pojmu úmyslně, mluvíme o *neurčitých právních pojmech*, u nichž zákonodárce předem počítá s tím, že ten, kdo jej bude vůči adresátovi aplikovat, použije interpretaci, aby byl výraz správně pochopen.

Neurčité právní pojmy zaujímají v právním jazyku důležité místo především proto, že umožňují orgánu, který je aplikuje, aby je přizpůsobil konkrétní situaci. Jsou to tedy – jak jsme uvedli výše – výrazy používané normou správního práva, jejichž význam je specifický v tom, že je právní norma nekonkretizuje a předpokládá, že při dalším postupu jej správní orgán po náležitém zjištění skutkové stavu a jeho vyhodnocení interpretuje, čímž umožní vyložit tento pojem v souvislosti s místními podmínkami. Tyto pojmy volí zákonodárce proto, že všechny životní situace nemůže upravit do nejmenších podrobností a je třeba je interpretovat v konkrétních případech, které se liší množinou předmětů, podmínek nebo situací odlišně. Mezi tyto pojmy patří např. *noční klid* nebo *obecný zájem*.¹⁰⁰

Noční klid je obecně chápán rozmezím, kdy má být dodržován. Toto rozmezí je společností vnímáno jako čas mezi 22. a 6. hodinou. Tuto dobu připouští i Ústavní soud. Obec má ve své působnosti právo vymezením doby nočního klidu odlišně v pracovních dnech a ve dnech pracovního klidu, demonstrativně vyjmenovat činnosti, které noční klid narušují, spolu se stanovením povinnosti zdržet se těchto činností ve vymezené době, případně na vymezených místech na území obce,¹⁰¹ z čehož vyplývá, že faktorem, který ovlivňuje výklad pojmu *noční klid*, není jen doba, ale i město, případně místo, kde má být noční klid dodržován. Jinak bude posuzovat situaci policista na Václavském náměstí a jinak v malé vesničce. Pakliže by existovala situace, kdy by se zákon vztahoval jen na *noční klid* ve větších městech, v menších vesnicích, kde je toto kritérium splněno za jiných podmínek, by tato norma nemohla být aplikována a bylo by třeba vytvoření dalšího předpisu.

Podobně neurčitý je i pojem *obecný zájem*, který sice předpokládá, že se jedná o oblast, na jejímž užití je zainteresovaná větší část společnosti, ale nikde už není uvedeno, v jakém poměru k sobě má být ta část společnosti, jejíž zájem bude prosazován, vůči té

¹⁰⁰ Sládeček, V.: Obecné správní právo, 2. aktualizované a přepracované vydání, ASPI, Praha, 2009, s. 144 - 149

¹⁰¹ Nálezu sp. zn. Pl. ÚS 35/06

části společnosti, na jejíž úkor bude aplikován. Pojem *obecný zájem*, případně veřejný zájem je např. jednou z podmínek vyvlastnění.

Neurčité právní pojmy tedy neodporují požadavku přesnosti, protože v některých případech by přílišná přesnost způsobovala nepoužitelnost normy na podobné případy, bývají zpřesňovány výkladem a judikaturou, podzákonnými předpisy, jako jsou např. obecně závazné vyhlášky.

Pro úplnost uvádíme, že v právním jazyku se kromě neurčitých právních pojmů vyskytují i pojmy absolutně určité (*číselné údaje*) a částečně určité (*tma, hluk*).

Požadavek jednoznačnosti není naplněn v případě již zmiňované polysémie (*občan* a *orgán*), nebo homonymie (*rukojmí*). Jak dále ukazujeme, význam některých nejednoznačných výrazů odhalíme již podle názvu konkrétního zákona, případně podle kontextu, jako je tomu v případě výrazů *orgán* a *rukojmí*, v jiných případech, např. u pojmu *občan*, musíme využít ke správnému porozumění komentář k zákonu nebo judikaturu.

2.4 Způsoby vymezení významu pojmu

2.4.1 Legální definice

Aby právní norma naplňovala požadavek srozumitelnosti, je třeba porozumět všem výrazům. K tomu jsou často užívány definice uvedené přímo v textu právního předpisu. Tyto **legální definice**, které jsou samy normou, jsou právně závazné. Oproti tomu definice vytvořené vědou o státu a právu a definice vytvořené orgány aplikujícími právo závazné nejsou. Definice, tj. posloupnost jiných slov, která svým smyslem nejbližší odpovídají smyslu definovaného hesla, stanoví meze a hranice toho, co je nezbytné pro pochopení podstaty jevu, který má být označen nebo popsán.¹⁰² Tradičně tvoří definici pomyslná rovnice, jejíž levou stranu tvoří *definiendum*, definovaný pojem, a pravou stranu *definiens*, jazykové prostředky použité k vymezení konkrétního pojmu, z čehož vyplývá, že by tyto strany měly mít totožný rozsah. Legální definice třídíme podle různých hledisek a kritérií. Z povahy právního jazyka vyplývá, že nevyužívá plný rejstřík definic.¹⁰³

Využití legálních definic by nemělo být ani v právních předpisech zcela neomezené a mělo by být uplatňováno jen tam, kde je to třeba. Ačkoli jsou starší zákoníky, např. *Code civil*, na definice bohaté, v pozdějších právních předpisech je možné zaznamenat jistý odklon od definování všech výrazů, které jsou konkrétním předpisem upraveny, a názor, že definice patří do učebnic, a ne do zákonů. Současná legislativa využívá legálních definic v relativně hojném počtu, což se nejeví jako příliš vhodné. Proto se v nejnovějších koncepcích zákoníků, v současné době především Občanského zákoníku, setkáváme s kritikou vysokého výskytu definic a s argumentací, že zákon nelze směřovat s učebnicí. Text bohatý na definice v některých předpisech výrazně omezuje nejen možnost „nalézání práva“, ale i ztěžuje jeho interpretaci. Eliáš¹⁰⁴ poukazuje na požadavek stručnosti právních předpisů a na některé nadbytečné definice, např. tvrdí, že stanoví-li zákon, že manželství zaniká smrtí jednoho z manželů, není třeba zdůrazňovat, že manželství zaniká také smrtí obou manželů, jak to v současné úpravě stanoví Zákon o rodině.

Při tvorbě definic je třeba mít na paměti tři základní pravidla: zaprvé, *definiendum* se považuje za výraz, jehož význam je neznámý a který definice činí známým. Zadruhé, neznámé nemůže být definováno dalším neznámým výrazem, ani výrazem stejným, takže

¹⁰² Čejka M., Česká lexikologie a lexikografie, Masarykova univerzita, Brno, 1992, s. 15

¹⁰³ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 175-177

¹⁰⁴ Eliáš, K., Zuklínová M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha, Linde, 2001, s. 118 - 119

tautologické definice nejsou přípustné. I když tato nepřípustnost definice *per idem* ovšem neplatí pro definice příkladové. Třetím pravidlem je, že při tvorbě definic je třeba se vyvarovat definici *kruhem*, tzn. mezi prvky *definiensis* by se neměl vyskytovat výraz definovaný výrazem, který se definuje. To znamená, že pakliže bychom srovnali definici, utvořenou pomocí určitých pojmů, neměly by tyto pojmy být definovány pomocí pojmu, který původní definice vysvětluje. Knapp uvádí jako příklad definici *projevu vůle a úmyslu*. Projev vůle je definován jako *vyjádření úmyslu dosáhnout určitého cíle*, a proto by neměl být úmysl definován jako *vůle dosáhnout určitého cíle*.¹⁰⁵ Správně by měla být definice dvou neznámých tvořena takto: $x = ab$, $y = cd$, ale definicí *kruhem* je neznámá definována pomocí další neznámé, aniž by další neznámá byla přesněji definována; když je úmysl (y) a vůle (x) zjistíme dosazením za „neznámou“ jen, že úmysl je vyjádření úmyslu, tedy $y = y$.

Knappovo dělení rovnic je specifické v tom ohledu, že jako dvě základní skupiny uvádí definice nominální a definice reálné. Toto rozlišování má význam potud, pokud v právním textu hledáme čistě nominální definici, protože chápeme-li definici jako prostředek k určení významu jazykového znaku a dorozumění o jeho smyslu, budou všechny definice posuzovány jako definice nominální. V právním textu tedy rozlišujeme mezi definicemi nominálními a definicemi nominálně-reálnými (dále reálné). Reálné definice stejně jako nominální určují význam slova, navíc ale vymezují ještě určité předměty, vlastnosti, procesy a třídy předmětů, čímž mají povahu přístavkových konstrukcí postihujících podstatu významu definovaného pojmu. Čistě nominální definice bývají někdy označovány jako **zákonné explikace**, tzn. výklad pojmů. V zákonech jsou nejčastěji řazeny do paragrafu, který je označen „výklad pojmů“, „výkladová ustanovení“ (§ 110 an. TZ), „vymezení některých pojmů“ (§ 115 an. OZ, § 2 ZSVM, §2 ZPKT, § 2 ZKI) nebo je uvádí slova: *rozumí se, má význam, kde tento zákon mluví o...* atp. Jako tradiční příklad čistě nominální definice bývá uváděno ustanovení § 122 odst. 1 OZ, který stanoví, že *polovinou měsíce se rozumí patnáct dní*. Stejně sem patří definice dítěte podle § 126 TZ *dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak*.

Jak jsme uvedli výše, reálná definice uvádí oproti nominální navíc množiny předmětů nebo vlastností atp., např. § 116 OZ stanoví, že *osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo*

¹⁰⁵ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 177-178

obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Množinu „předmětů“, v tomto případě osob, tvoří sourozenec, manžel a partner, nebo takové osoby, které by utrpěly újmu.

Tyto definice nemusí vždy odpovídat obecnému chápání pojmu, zejména definice reálné se mohou překrývat např. s definicemi biologickými a být s nimi v rozporu, jak je tomu často v případě rodinného práva, kdy na základě domněnky otcovství může být za otce považován muž, který otcem není, nebo naopak nebude považován otec, který jím je, protože podle právního stavu je manželem ženy, a tudíž otcem dítěte, někdo jiný.¹⁰⁶ Stejně tak tomu bude v případě příbuzenských vztahů ve vztahu k osvojenému dítěti, jemuž zanikají práva a povinnosti k původní rodině a současně mu vzniká příbuzenský poměr k rodině nové.¹⁰⁷

Knapp dělí legální definice do čtyř skupin podle způsobu, jakým jsou konstruovány. Rozlišuje definice: *rodem a druhem* a *genetické*, dále definice *explicitní* a *kontextové* a definice *syntetické* a *analytické*.¹⁰⁸ Existují i další způsoby dělení, např. vymezení definice *klasické*, *deskriptivní*, *obsahové*, *definice příkladem*, *definice synonymem*, *definice srovnávací*, *definice metaforické* nebo *definice kontrastem*.¹⁰⁹ Zařazení do druhů definic však není absolutní a jednotlivé definice je v některých případech možno zařadit do několika kategorií najednou. Naším cílem nebude postihnout všechny typy, které se v právních textech vyskytují, ale poukázat na ty, které se vyskytují nejčastěji.

Knappovo označení „**definice rodem a druhem**“ odpovídá tradičnímu označení „klasická“ nebo také aristotelská definice. Tvoří se tak, že se definiendum nejprve zařadí pod nejbližší nadřazený rod, *genus proximum*, a poté se uvede jeho druhový rozdí, *diferentia specifica*, tedy jeho specifické zvláštnosti, které jej odlišují od ostatních členů stejného rodu.¹¹⁰ Srovnáme-li definici manželství: *Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem (§1 odst. 1 ZoR)* a definici registrovaného partnerství: *Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem (§ odst. 1 ZoRP)*. Výše zmíněné definice jsou

¹⁰⁶ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s 178 - 181

¹⁰⁷ Zákon o rodině, hlava čtvrtá, osvojení

¹⁰⁸ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, 175 - 188

¹⁰⁹ Čejka M., Česká lexikologie a lexikografie, Masarykova Univerzita, Brno, 1992, s. 16-17

¹¹⁰ Čejka M., Česká lexikologie a lexikografie, Masarykova Univerzita, Brno, 1992, s. 16-17

konstruovány stejným způsobem, čímž jsou tyto instituty do značné míry chápány jako podobné, i když se úprava z nich vyplývajících práv a povinností významně liší. Výraz *společenství* je oběma institutům společný a řadí je do stejného „rodu“, zatímco specifické zvláštnosti, tedy upřesnění toho, kdo toto společenství tvoří, je od sebe navzájem odlišují.

Genetická definice pak vymezuje designát pojmu tím, že přesně vymezí jeho vznik nebo způsob vzniku objektu. Kromě slovesa „vzniká“ bývá tato definice spojena i se slovem *okamžikem, tehdy* apod.¹¹¹ Genetická definice je nejčastěji spojena se „vznikem“ fyzické osoby: *způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením (§7 odst. 1 OZ)*, právnické osoby, např. společnosti: *společnost vzniká dnem, ke kterému byla zapsána do obchodního rejstříku (§62 odst. 1 ObchZ)*, ale i se změnou ve statusových věcech, s nimiž je spojen vznik nových vztahů: *osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský (§ 63 odst. 1 ZoR)*, případně upravuje procesně-právní postavení: *Toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání. (§32 TR).*

Explicitní definice vyjadřuje vztah takové logické rovnosti, kde je na jedné straně definovaný pojem a na druhé straně znaky, které jej vymezují. Často sem patří právní domněnky a fikce. V textu je často vyjádřena slovesem *být* v příslušném tvaru, např. *Obchodní firma je název, pod kterým je podnikatel zapsán do obchodního rejstříku (§ 8 odst. 1 ObchZ)*, v případě právních domněnek nebo fikcí bývá užito sloveso *považuje se*; *pisemnost se považuje za doručenou, kdy k neúspěšnému pokusu o doručení došlo (§ 24 odst. 4 SŘ).*

Kontextová, někdy označovaná též jako implicitní definice, objasňuje význam výrazu tím, že uvádí, jak je tento výraz používán v širším kontextu. V právním textu je obvykle tvořena právními pojmy, které se v právní praxi vyskytují tak často, že je jejich význam ustálen, *soud, dědění, trest promlčení, rodina*. Tyto pojmy nebývají v textu definovány přímo, ale často lze jejich definici vyvodit z kontextu. Příkladem této definice je *promlčení*, které má ale v Trestním zákoníku odlišný význam než v Občanském

¹¹¹ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s.181 - 182

zákoníku.¹¹² Bez užití kontextu jsou tyto výrazy polysémnní nebo mají homonymní povahu. Vedle *promlčení* patří do této skupiny výrazy *občan*, *orgán* nebo *rukojmí*. Viz dále.

Velmi blízko ke kontextové definici má i **legislativní zkratka**, která někdy bývá dokonce označována jako zvláštní typ definice. My ji zde uvádíme pro úplnost, ačkoli požadavky definice podle našeho názoru nesplňuje. Legislativní zkratka zavádí určitý termín v jiném významu, než význam obecně má. V konkrétním předpisu nahradí víceslovný název stručnějším pojmenováním, často jednoslovným, který je dále užíván v zákoně v této zkrácené formě. Legislativní pravidla vlády stanoví, že legislativní zkratka musí být složena alespoň z jednoho slova, nemůže obsahovat zkratky slov a nemůže se skládat z velkých písmen.¹¹³ V textu je užívána tak, že z víceslovného pojmenování užije zákonodárce jen jedno slovo, substantivum, např. *obchodní firma* je nahrazena výrazem *firma* (§8 odst. 1 ObchZ), *veřejný ochránce práv* jako *ochránce* (§1 odst. 1 ZVOP) nebo výraz *osoba bezprostředně se podílející na výkonu pravomoci správního orgánu* je zkrácen na výraz *úřední osoba* (§ 14 odst. 1 SŘ), jindy nahrazuje skupinu koheponym, kdy zákonodárce užije jeden výraz ve funkci hyperonyma, i když ve skutečnosti tento význam nemá, např. § 82 SŘS stanoví pro *zásah*, *pokyn* nebo *donucení* legislativní zkratku *zásah*, stejně tak jako § 1 SŘ stanoví pro *orgány moci výkonné*, *orgány územních samosprávných celků a jiných orgánů*, *právníckých a fyzických osob*, *pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy* legislativní zkratku *správní orgán*. Tato legislativní zkratka je uvedena vždy v závorce za pojmem slovy „*dále jen*“ a objevuje se, když je pojem užit poprvé. Nelze ji užít ani v názvu právního předpisu ani v nadpisech uvnitř předpisu, které předcházejí místu, kde je zavedena.¹¹⁴ Legislativní zkratky by neměly být užívány příliš často, protože jejich nadužívání vede k nepřehlednosti a snižuje srozumitelnost dané normy.

Právní text je velmi bohatý na **definice a rubrika**, které jsou specifickým případem kontextových definic. Ty nevyvozujeme přímo z kontextu, ale z nadpisů. Nejvyšší koncentrace definic tohoto typu je obsažena v Trestním zákoníku ve své zvláštní části, kde užívá tento druh definice k vymezení skutkové podstaty trestného činu vztahujícího se k rubrice, nadpisu paragrafu, čímž tento výraz uvedený v rubrice definuje.¹¹⁵ Tento způsob definování však není příznačný jen pro Trestní zákoník, ale je velmi častý i v jiných

¹¹² Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 183 - 184

¹¹³ Legislativní pravidla vlády, Čl. 44 odst. 2

¹¹⁴ Legislativní pravidla vlády, Čl. 44

¹¹⁵ Knapp, V.: Propedeutika pro právníky, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 184

předpisech, např. *procesní způsobilost* v § 29 SŘ, *podílové spoluvlastnictví* v § 137 OZ, *občanský sňatek* v § 4 ZoR atp.

Kromě typů definic, které zmiňuje Knapp, jsou právní předpisy bohaté i na definice příkladné, **demonstrativní**. Ty užívají stejně jako právní normy demonstrativní výrazy *zejména, například*. Tuto definici užívá Zákon o cenných papírech v § 1, kde stanoví, že *Tento zákon se vztahuje na cenné papíry, kterými jsou zejména akcie, zatímni listy, poukázky na akcie, podílové listy, dluhopisy, investiční kupóny, kupóny, opční listy, směnky, šeky, náložné listy, skladištní listy a zemědělské skladní listy*, aniž by stanovil znaky pro cenné papíry příznačné a všem cenným papírům společné. Tuto množinu cenných papírů je tedy možno rozšířit i o cenné papíry v zákonu nejmenované. Oproti tomu definice **taxativní**, rozsahová, neboli výčtová, vymezuje přesně určitou skupinu, kterou rozšířit nejde. Občanský zákoník tak v § 18 odst. 2 vymezuje pojem právnické osoby vyjmenováním „osob“ tak, že určí, kdo je právnickou osobou, aniž by uvedl společné charakteristické znaky.

Právnickými osobami jsou

- a) sdružení fyzických nebo právnických osob,*
- b) účelová sdružení majetku,*
- c) jednotky územní samosprávy,*
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.*

Výjimkou není ani **negativní** definice vymezující skupiny, které pod daný pojem nespádají, např. *Účastníky řízení nejsou nájemci bytů, nebytových prostor nebo pozemků.* (§ 85 odst. 3 StavZ)

2.4.2 Judikatura a komentář

Vzhledem k tomu, že právo upravuje veškeré společenské vztahy, do nichž jednotlivci vstupují, stejně tak jako všechny „věci“, které je obklopují, je třeba, aby byly všechny tyto instituty upraveny jednoznačně. Právní předpisy mohou definovat právní termíny jen v omezené míře, často vyvstane potřeba definovat další pojmy až praxí.

K výkladu smyslu právního textu, smluv a jiných úkonů slouží interpretace práva, s níž pracuje nejen právní teorie, ale i soudy. Proto zaujímá velmi významné místo v objasňování významu právě judikatura soudů a komentáře k jednotlivým zákonům. Již výše jsme uvedli, že judikatura upřesňuje význam neurčitých právních pojmů. V právním jazyku je ale často třeba definovat i výrazy, které mají charakter právních termínů, ale přes velmi přesnou definici není zcela jasná jejich extenze, tedy to, na které případy je možné daný termín ještě aplikovat a kdy už by výklad překročil smysl zákona. V dalších případech vzniká problém opačný, tedy otázka, zda je možné konkrétní záležitost přiřadit k určitému termínu, případně institutu, či nikoli. Současně se v právu vyskytují takové případy, které tvoří běžnou součást každodenního života a s nimiž musí zákonodárce, případně orgán aplikující právo nakládat v jiných souvislostech, než je tomu v každodenním životě. V některých případech jsou pojmy vykládány právním jazykem jinak, než jsou chápány obecně; např. *zmrzačením* se rozumí ztráta končetiny, ale jen v případě, že není následně úspěšně replantována, což někdy působí, jako by právní jazyk tyto pojmy vysvětloval proti jejich vlastnímu smyslu a proti logice. Judikatura slouží i k rozlišení přestupku od trestného činu podle intenzity následku (*ublížení na zdraví*).

Judikatura se zveřejňuje nejen ve sbírkách rozhodnutí, např. Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu, Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu atp., ale v koncentrované formě se zveřejňuje i v komentářích, kde je pod konkrétním ustanovením zákona uvedeno, jak určitý pojem interpretoval soud při řešení konkrétního příkladu.

Ačkoli judikatura nejvyšších soudů, kromě zásadních usnesení Nejvyššího správního soudu, není závazná, nižší soudy ji vzhledem k její argumentační i funkční autoritě při řešení konkrétních případů respektují. Ani judikatura Ústavního soudu nemá vždy pravomoc podávat závazný výklad, kromě případů, které řeší ve své pravomoci a jsou publikovány ve Sbírce nálezů a usnesení vydávaných Ústavním soudem.

Zákon s komentářem je koncipován tak, že kromě citace judikatury je každý paragraf, resp. odstavec paragrafu okomentován s využitím poznatků právní teorie.

Objevují se jak negativní vymezení určitých pojmů, tak i extenzivní, tj. rozšiřující výklady konkrétních pojmů nebo ustanovení. Judikatura a s ní i komentář v některých případech inspirují zákonodárce k novému vymezení pojmů, ale ve většině případů se stávají součástí právních předpisů do té míry, že není třeba je začleňovat do nových zákonů. Úpravou výkladu některých pojmů judikaturou může být ovlivněno i užívání těchto pojmů v obecném jazyku, často se ale také stává, že obecné vnímání pojmů se promítá do judikatury, jako je tomu u rozhodnutí, že ztráta čichu je sice *ztrátou a oslabením funkce smyslového ústrojí* podle Trestního zákoníku, ale nelze ji posuzovat jako újmu stejně závažnou, jako je újma způsobená ztrátou sluchu nebo zraku. Podobně je tomu u rozhodnutí, že *sazenice stromků lesní školky* netvoří trvalý porost pozemku. I když výše zmíněný závěr vyplývá z účelu *sazenic*, je rozhodnutí soudu, které tento logický fakt potvrzuje, důležité proto, aby se nevyskytovaly situace, kdy by někdo tvrdil opak. Ačkoli by některá rozhodnutí mohla působit jako nadbytečná, skutečnost, že se soud musel podobnými otázkami zabývat, poukazuje na jejich opodstatněnost.

Vymezení významu pojmu judikaturou se někdy liší od vnímání pojmu mimo právní rámec, např. u posuzování *ublížení na zdraví* jde ve většině případů jen o přiřazení pod jinou kategorii, což koresponduje s požadavkem přesnosti a jednoznačnosti právního jazyka. V oblasti *ublížení na zdraví* jsou judikaturou upraveny případné situace tak podrobně, že by neměla nastat situace, v níž by konkrétní „ublížení“ spadalo pod více kategorií. Ačkoli je tedy obecně postižení sluchu a zraku spojováno s funkcí smyslového ústrojí, judikatura rozlišuje podle intenzity porušení mezi *ztrátou a oslabením funkce smyslového ústrojí* (§ 122 odst. 2 písm. d TZ) a *poškozením důležitého orgánu* (§ 122 odst. 2, písm. e), a proto bude ztráta zraku jednoho oka při dobrém vidění oka druhého považována za poškození orgánu, a ne za podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí.¹¹⁶ Jindy naopak komentář potvrzuje a de facto kodifikuje všeobecný přístup k posouzení ublížení na zdraví, např. tím, že zdůrazňuje, že porušení hmatu, čichu a chuti nepovažuje za stejné poškození smyslu, jako je ztráta sluchu a zraku, když u jejich poškození vylučuje posouzení, že se jedná o těžké poškození zdraví.¹¹⁷

Podobně vymezuje judikatura *zmrzačení* podle intenzity poškození tak, že zákon stanoví, že zmrzačení je stav charakterizovaný *ztrátou některé z končetin nebo jejich*

¹¹⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I., Komentář, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 1174-1175

¹¹⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I., Komentář, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 1174

*podstatných částí*¹¹⁸ a podmíněný tím, aby u horní končetiny došlo k amputaci v zápěstí a u dolní končetiny nad hlezenním kloubem. Judikatura tak přesně vymezuje rozsah zmrzačení, ale současně nepovažuje za zmrzačení případ, kdy by byla poškozenému oddělena od těla část ruky, jež by byla včasným lékařským zákrokem replantována. Pakliže by ruka byla schopna vykonávat jen základní úkony, nebylo by to posuzováno jako zmrzačení, ale jako ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti.¹¹⁹ Tím judikatura na jednu stranu konkretizuje případy, kdy se jedná o zmrzačení, a na druhou stranu z nich vylučuje případy, u nichž vznikají nejen pochybnosti, zda je lze pod konkrétní pojem přiřadit, ale i takové případy, které vymezí, co je pro posouzení důležitější.

Intenzitu judikatura nespecifikuje jen vymezením rozsahu a významu pojmu, ale i stanovením míry, že *vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které omezuje způsob života poškozeného nejméně po dobu šesti týdnů*,¹²⁰ k rozlišení mezi *ublížením na zdraví* a *těžkým ublížením na zdraví*.

V některých případech je třeba, aby judikatura potvrdila obecné vnímání širokou veřejností, jako je tomu například u právního posouzení *sazenic stromků* vysazovaných v provozované lesní školce, o nichž Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí stanoví, že nejsou trvalým porostem pozemku.¹²¹ Potřeba potvrdit případy, které působí jednoznačně, nevyplývá jen z požadavku právní jistoty, ale současně i z toho, že tato rozhodnutí jsou vydávána v takových sporech, kdy jedna ze stran toto obecné vnímání popírá.

Objevují se i případy, jejichž řešení jsou sice správná, ale působí na první pohled překvapivě. Ačkoli je tedy na základě judikatury a jejích argumentů zcela logické, když některé pojmy zařadí pod určitou zákonem upravenou skutečnost, běžný uživatel těchto „věcí“ o nich v takových souvislostech neuvažuje. A tak judikatura společně se zákony musí určit, že např. *odpad* nebo *jeskyně*¹²² je věc, aby mohly být předmětem občanskoprávních vztahů.

¹¹⁸ § 122 odst. 2, písm. a, TZ

¹¹⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I., Komentář, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 1173

¹²⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I., Komentář, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 1179

¹²¹ Nejvyšší správní soud, 58/2005

¹²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu 22 Odo 1182/2002

2.5 Změny slovní zásoby

Právní jazyk se neustále vyvíjí, a to nejen v konfrontaci s předmětem právní regulace, ale i s vývojem přirozeného jazyka. Oba vlivy pak způsobují nejen vznik neologismů, ale i archaismů.¹²³ Změny slovní zásoby právního jazyka probíhají zejména tvořením nových slov z formálních prostředků jazyka, tedy odvozováním, skládáním a zkracováním, ale také přejímáním cizích slov. Otázku užívání cizích slov v právních předpisech řeší Legislativní pravidla vlády, která stanoví, že: „*Cizích slov lze použít jen výjimečně, jsou-li součástí užívané právní terminologie, nebo užívá-li se jich běžně v jazyce upravovaného oboru a nelze je dost vhodně nahradit českým pojmem.*“¹²⁴

Tento požadavek je v právních předpisech ve většině případů dodržován, a to i tehdy, když už se stal součástí spisovného jazyka výraz cizí, jako je tomu například v běžném jazyku u *veřejného ochránce práv*, o němž mluvíme jako o *ombudsmanovi*. Stejná situace je i v případě nových skutkových podstat trestního zákoníku, které jsou součástí práva relativně krátce, i když jsme se s jejich skutkovými podstatami mohli setkat už dříve. Všeobecně užívaný pojem *stalking* upravuje trestní zákoník českým ekvivalentem *nebezpečné pronásledování (§354 TZ)*. Je otázkou, nakolik je tento překlad přesný a zda dají uživatelé jazyka přednost novému českému termínu před déle užívaným pojmenováním *stalking*, pravděpodobně budou tyto dva termíny existovat vedle sebe podobně, jako je tomu u *ombudsmana* a *veřejného ochránce práv*. Vzhledem k jazykové úspornosti je ale možné uvést předpoklad, že výraz cizí bude užíván častěji, především v neformálních projevech.

Podobně je tomu u skutkových podstat trestných činů v oblasti kyberkriminality. Trestní zákoník nově zavádí trestný čin *neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací*, stejně tak jako *opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat*. Tato označení odpovídá výrazu *hacknout*. Je tedy otázkou, na kolik přijme počítačová veřejnost českou terminologii a nakolik bude mezi sebou dále užívat výrazy původně cizí, např. *hacking*.

I když terminologie právního jazyka dbá na to, aby měly termíny převážně českou podobu, v některých oblastech se slovům cizího původu nevyhne. Nejčastěji je to v oblasti obchodního práva, což je dáno především otevřeností trhu a jeho mezinárodním

¹²³ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 219

¹²⁴ Legislativní pravidla vlády, čl. 40, odst. 3.

charakterem – jde o označení pro některé finanční deriváty, jako jsou *futures*, *warranty*, *forvardy* a *swapy*.

Cizí výrazy se v právním jazyku objevují i v podobě **lexikálních jednotek citátových**: *status quo* nebo v podobě **okřídleného slova**: *iura novit curia*. Tyto výrazy se však nevyskytují v právních předpisech, ale především v odborné literatuře, případně v judikatuře.

S důrazem na přesné vyjadřování se v souvislosti s přípravami Návrhu nového občanského zákoníku vrací jeho autoři k termínům, které užívá zákoník z roku 1937 a které jsou v současné době vnímány jako archaismy. Eliáš¹²⁵ tak navrhuje znovuzavedení některých pojmů, jimiž chce důsledně rozlišovat mezi významovými rozdíly těchto slov, např. *dědictví* x *pozůstalost*. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení poukazuje na to, že pozůstalostí se rozumí ta část jmění zůstavitele, která je způsobilá přejít na dědice jako právního nástupce. Dědictví je pak to z pozůstalosti, co připadá dědicovi. V případě, že by pozůstalost měla připadnout státu, nelze ji označovat za dědictví.¹²⁶ Pozůstalost je tedy pojem širší.¹²⁷ Podobně rozlišuje Návrh nového občanského zákoníku mezi *výprosou* a *výpůjčkou*, kdy jsou obě tyto smlouvy smlouvami o přenechání věci k užití jinému, které odlišuje jediný pojmový znak, totiž ujednání doby a účelu užívání.¹²⁸ Zatímco v případě výpůjčky je účel a doba ujednána, v případě výprosy tomu tak není. Dále rozlišuje výše zmíněný návrh mezi *nájmem* a *pachtem*, u něhož se na rozdíl od nájmu očekává, že jej bude pachtýř obhospodařovat tak, aby přinášel výnos.¹²⁹

Znovuzavádění těchto institutů s sebou nese i „nová“ pojmenování pro účastníky těchto vztahů, např. *výprosník* a *půjčitel*, *pachtýř* a *propachtovatel*, *výměnkář* atp. Vzhledem k tomu, že se jedná o výrazy, které byly z legislativy odstraněny nejpозději s přijetím současného občanského zákoníku, tedy v roce 1964, a jelikož sám Eliáš připouští, že se vrací k zákonu z roku 1937, můžeme říct, že pro většinu uživatelů jazyka se tyto archaismy v případě znovuzavedení stanou neologismy, čímž u nich dochází k revitalizaci, která s sebou nese i významové upřesnění, viz dále.

¹²⁵ Eliáš, K., Zuklínová M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001, s. 227

¹²⁶ www.proculture.cz/cultureinfo/legislativa/downloadfile.php?id=194, k § 1240 an., s. 216

¹²⁷ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/dedicke-pravo/obecne-o-dedicke-pravu.html>

¹²⁸ Eliáš, K., Zuklínová M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001, s. 227

¹²⁹ www.proculture.cz/cultureinfo/legislativa/downloadfile.php?id=194, k § 2006 an., s. 318

2.5.1 Odvozování a skládání

Nová pojmenování vznikají v právním jazyku kromě přejímání z cizích jazyků také odvozováním, skládáním a zkracováním. Tyto slovtvorné postupy odráží význam slova podle toho, jak je termín utvořen, jeho systémovou spjatost s ostatními termíny daného oboru, tedy vztah nadřazenosti a podřazenosti, vztah antonym (*žalobce x žalovaný, důkaz x protidůkaz*). Substantiva a adjektiva se tvoří převážně odvozováním a skládáním, v menší míře také zkracováním, zatímco slovesa se tvoří především pomocí prefixů.

Ze substantiv odvozujeme v právním textu především **jména konatelská**¹³⁰ zakončena na (-ík, *vlastník*), výjimečně se vyskytují i **názvy míst**¹³¹ (-iště, *bydliště*). Z povahy právního jazyka vyplývá, že deminutiva a augmentativa jsou vyloučena, velmi časté jsou ale složeniny s dalšími přídatnými rysy popisujícími **zástupnictví** (*místopředseda*), **společné sdílení konstituujících rysů** (*spoluvlastnictví, spolupachatel, spoluobviněný, soužití*) a **protikladné zaměření** (*protidůkaz*¹³²).¹³³ Negativní hodnocení ve smyslu nedokonalosti se v textu vyskytuje výjimečně (*paakt*¹³⁴), častěji se vyskytují výrazy **popírající konstitutivní rysy** (*nepřičetnost, nepřípustnost, nevina*), stejně jako výrazy specifikací, označující např. finanční odměnu pro znalce (*znalečné*) resp. náhradu nutných výdajů svědka (*svědečné*).¹³⁵

Mezi substantivy tvořenými z adjektiv dominují především **názvy vlastností**¹³⁶: - **ost**: *veřejnost, součinnost, nepřípustnost, okolnost, povinnost*. Významnou skupinu tvoří deadjektivní substantiva¹³⁷, která často označují účastníky řízení, (*vyvlastňovaný, žalovaný, obviněný, poškozený*), případně osoby se zvláštním zacházením (*mladistvý*).

V kategorii substantiv tvořených ze sloves jsou zastoupena především **jména činitelská**:¹³⁸ -**tel.**: *pachatel, zapisovatel*, - **ce**: *soudce, obhájce, (státní) zástupce*, - **ec**: *znalec, zmocněnec* - **ník**: *tlumočník, názvy prostředků činnosti*:¹³⁹ -**č**: *zatykač (s tímto výrazem se setkáme spíš v mluvené podobě, v trestním řádu na něj narazíme jen v podobě*

¹³⁰ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 113-116

¹³¹ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 118-120

¹³² Tento termín se v trestním řádu nevyskytuje, ale v běžném jazyku se s ním setkáme zcela běžně, a proto jsme jej uvedli jako příklad.

¹³³ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 130-131

¹³⁴ Nicotný právní akt, označení užívané právní teorií

¹³⁵ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 132-133

¹³⁶ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 138

¹³⁷ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 137

¹³⁸ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 140

¹³⁹ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 144-145

„zatýkací rozkaz“) **-ka:** prohlídka; **názvy výsledů děje:**¹⁴⁰ **-ek:** rozsudek, **názvy dějů:**¹⁴¹ **-ení:** dosažení, vyvlastnění, ustanovení předvedení, zastavení, zadržení, zatčení, odepření, doručení, usnesení, vyhlášení, řízení, líčení; **-ání:** přibrání, odvolání, trvání, předvolání, rozhodování, upevňování, předcházení, zamezování, zachování, ohledání, vzdání.

U deverbativních substantiv, především u slov pojmenovávajících skutkové podstaty, má velký význam otázka vidu. Například u trestných činů hromadných je mnohost útoků přímo znakem skutkové podstaty a v případě jediného útoku by o trestný čin nešlo, jako je tomu v případě *nedovoleného ozbrojování*.¹⁴² Některé názvy skutkových podstat však otázku vidu nedodržují absolutně a požadavek mnohosti lze vyvodit až z konkrétní skutkové podstaty, např. § 204 TZ sice upravuje trestný čin *Podání alkoholu dítěti*, ale skutková podstata tento čin konkretizuje tak, že stanoví: *kdo ve větší míře nebo opakovaně prodá, podá nebo poskytne dítěti alkohol*, čímž umožňuje, aby se toto substantivum mohlo vztahovat jak na opakování, tak na jednorázové podání.

Skupina složených slov je menší než skupina slov odvozených, nejčastěji je tvořena předním členem sam – a koněkem -o-: *samosoudce, samovazba*,¹⁴³ **vele-:** *velezrada sou-:* *soužití*; Číselná kompozita se objevují jen v podobě internacionalismů: *monolog, dialog*.

Adjektiva se v právních předpisech a v právním jazyku celkově nevyskytují ve výrazně větší míře než ve spisovném jazyce obecně. Místo posesivních adjektiv jsou v textu užívány neshodné přívlastky, např. (§29 TR) *výši náhrady a odměny tlumočníka*. Kdyby zákonodárce užil přívlastňovacího přídavného jména *výši tlumočnickovy odměny a způsob její náhrady*, byla by tato konstrukce delší, méně srozumitelná a výstižná.

Ačkoli pro právní text není příznačný vysoký počet adjektiv, je možné najít vztahová adjektiva vyjadřující: **vztah k místu:**¹⁴⁴ **-ní:** *místní (působnost) územní (rozhodnutí)*, **-ský:** *krajský (soud)*, **nespecifikovaná relační adjektiva:**¹⁴⁵ **-ový:** *obsahový; ní:* *mravní, duševní*; adjektiva jakostní a deriváty od abstrakt¹⁴⁶: **-ný:** *zákonný* atp. Často se

¹⁴⁰ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 146-147

¹⁴¹ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 147-154

¹⁴² Novotný O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné, 1. Díl, Wolters Kluwer, Praha, 2010, s. 130

¹⁴³ Tento pojem se v trestním řádu výslovně nevyskytuje, ale v právním jazyce je běžně používán.

¹⁴⁴ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 167

¹⁴⁵ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 167-170

¹⁴⁶ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 170

vyskytují adjektiva vyjadřující **potenciální zasažení dějem**:¹⁴⁷ **-telný**: *vykonatelný* (*rozsudek*), **-ný**: *neodkladný*.

Adjektiva tvořená z adjektiv se vyskytují v právních předpisech v menší míře, nejčastěji v souvislosti se soustavou soudů *Nejvyšší soud*, *Nejvyšší správní soud*. Názvy soudů tvořících jednotlivé instanční stupně soudní soustavy ale neodpovídají tvarům pozitiv – komparativ – superlativ, ale do jisté míry kopírují výrazy pro místní příslušnost; *okresní*, *krajské* a *vrchní soudy*, o jejichž rozhodnutích rozhodují *nejvyšší soudy* jako soudy poslední, tedy nejvyšší instance. Názvy soustavy soudů kopírují i názvy soustavy státního zastupitelství (*okresní*, *krajské* atd.).

Podobně je užíváno i komparativu v pojmenování škody; *škoda nikoli nepatrná* – *škoda nikoli malá* – *větší škoda* – *značná škoda* – *škoda velkého rozsahu* (§ 138 TZ). Ve stupňování a určení různé míry škody tedy zákonodárce sice užívá komparativ *větší* jako komparativ vůči výrazům, které jsou považovány za menší, ale ani v těchto případech není míra u ostatních stupňů průhledná, protože není užit superlativ. Míra rozsahu je tedy průhledná více významově než slovotvorně. V právním textu se tedy nevyskytuje celá řada pozitiv – komparativ – superlativ.

Zajímavou skupinou jsou adjektiva tvořená skládáním. Z povahy právního jazyka vyplývá, že nebude obsahovat adjektiva tvořená reduplikací. Ostatní způsoby, tedy kompozita adjektiv a substantiv, případně i číslovek se v textu vyskytují.

V právní terminologii se sice vyskytují pojmy *prvoinstanční*, ale texty právních předpisů zůstávají u výrazů *soud v prvním stupni*. Velmi často bývá v právních textech rozkolísaná podoba složených tvarů typu „*trestněprávní*“. Jelikož se jedná o složeninu z adjektivního a substantivního základu, kde je konfektem -e-, je správně pouze výše zmíněný tvar.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 175

¹⁴⁸ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 182

2.5.2 Zkratky a zkratková slova

V právních předpisech se nevyskytuje grafické zkracování frekventovaných slov, *například, zejména na např. a zejm.* Nevyskytují se ani iniciálové zkratky, „neslova“ vzniklá na pozadí složitého několikanásobného pojmenování.¹⁴⁹ Zkratková slova se nevyskytují ani u zkratek všeobecně užívaných, a tak tedy Ústava stejně jako Kompetenční zákon nebo Trestní zákoník ve svých ustanoveních neužívají zkratky ČR, ale všude se rozepisuje název *Česká republika*. Ani v případě ministerstev nezavádí Kompetenční zákon iniciálové zkratky pro jednotlivá ministerstva a vždy uvádí celý jejich název. Podobně jsou upravovány i mezinárodní organizace, jejichž název je v podobě iniciálové zkratky užíván širokou veřejností. Právní předpisy tedy uvádí zásadně podobu *Organizace spojených národů*.¹⁵⁰ Jinak je tomu v případě zkratek, které jsou tvořeny prvními slabikami několikanásobných pojmenování. Takové výrazy právní předpisy sice používají, ale mívají podobu legislativních zkratek, to znamená, že zákonodárce nejdříve uvede celý název daného institutu, např. *Evropská jednotka pro soudní spolupráci* a dále užívá jen zkratkové slovo, jako je tomu např. v § 378a odst. 2 TR:

Národní člen České republiky v Evropské jednotce pro soudní spolupráci (dále jen „národní člen Eurojustu“) a jeho asistent mají prostřednictvím Evropské jednotky pro soudní spolupráci (dále jen „Eurojust“) přístup k záznamům...

Ačkoli se v právních předpisech zkratky, případně zkratková slova nevyskytují, v právním jazyku jako takovém není užívání zkratek výjimkou. Zatímco některé patří výhradně do právního slangu (*SJM* pro *společné jmění manželů*), jiné jsou užívány i v nespisovném, resp. neoficiálním hovorovém jazyku (*LV* pro *list vlastnictví*, *KN* pro *katastr nemovitostí*), jiné jsou známy jako oficiální zkratky orgánů (*OSPOD* pro *Orgán sociálně-právní ochrany dětí*).

Již výše jsme zmiňovali v souvislosti s definicí legislativní zkratku. Jak jsme uvedli, nejedná se o definici v pravém slova smyslu, ale ve většině případů jde o zkrácený víceslovný pojem, který se v právním předpisu opakuje vícekrát a u něhož není díky kontextu třeba psát celý jeho název, např. výše zmíněné zkratky *firma* (§8 odst. 1 *ObchZ*), *ochránce* (§1 odst. 1 *ZVOP*), *úřední osoba* (§ 14 odst. 1 *SŘ*), *zásah* (§ 82 *SŘS*) aj. Tato „kontextová“ zkratka je tedy zkratkou svého druhu, kdy je její užití omezeno jen na

¹⁴⁹ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, 224-225

¹⁵⁰ Např. Vyhláška ministra zahraničních věcí 72/1962 Sb.

konkrétní předpis, a v případě, že by byla užita i v jiném právním předpise, musí být její skutečný význam opět uveden v ustanovení, v němž je pro daný předpis zaváděna. Ve skutečnosti se tedy nejedná ani o případ definice, kdy by měla legislativní zkratka povahu pojmu, který je zkracovaným výrazem definován, ani o případ zkratky, jež by se po svém zavedení stávala součástí obecného jazyka všech uživatelů. V případě, že by se jednalo o zkratku, která je zavedena právním předpisem nižší síly, jenž není znám všem právníkům, by tato zkratka nebyla ani součástí právního jazyka obecně, ale jen velmi úzce specializovaného právního odvětví. V jiném případě by hypoteticky mohla nastat situace, že by existovaly dva právní předpisy, které zavádějí jistý výraz jako legislativní zkratku u odlišných pojmů, protože – jak jsme uvedli výše – zavedení legislativní zkratky se vztahuje jen na konkrétní právní předpis. Takových případů by se měl zákonodárce vyvarovat, protože by vznikl prostor pro polysémii, což by snižovalo srozumitelnost a jednoznačnost právního jazyka obecně.

2.6 Významové vztahy v právním jazyku

Významové vztahy v právním jazyku jsou stejné jako v jazyku spisovném, i zde vstupují pojmy do vztahů jak syntagmatických, tak paradigmatických. V souvislosti s požadavkem jednoznačnosti se zaměříme především na vztahy paradigmatické a vztahy mezi jejich významy.

2.6.1 Synonymie

Jak jsme již uvedli výše, v právním jazyku je třeba se vyjadřovat jednoznačně a srozumitelně. Úplná synonymie, tedy naprostá shodnost všech významových rysů slovníkových jednotek se však neobjevuje příliš často ani v obecném jazyce, protože jazyk sám se jí ve snaze o ekonomičnost brání. Ani dubleta tvořená mezinárodním slovem a českým ekvivalentem nejsou vždy absolutně zaměnitelná, i když toto omezení se týká jazyku celkově s důrazem na kontext, a ne právního jazyka jako takového.¹⁵¹ Omezení užívání dublet tvořených mezinárodním a českým výrazem upravují Legislativní pravidla vlády ve vztahu k právnímu předpisu, když stanoví, že při tvorbě právních předpisů lze cizích slov použít jen výjimečně¹⁵² a že právní předpis musí být terminologicky jednotný¹⁵³. Proto jsou synonyma tohoto typu v právních předpisech vyloučena. Jinak je tomu v případě právních předpisů a právní nauky, která v některých případech dává přednost právě názvům cizím, např. *vyvlastňovaný* a *expropiát*, viz výše. V širším pojetí právního jazyku tedy můžeme mluvit o úplné synonymii i na úrovni synonymních výrazů tvořených výše zmíněnými dublety, protože coby jazyk odborníků tyto mezinárodní názvy připouští, ale pakliže se omezíme na popis právního jazyka jako jazyka právních předpisů, musíme přípustnost těchto synonym z výše uvedených důvodů vyloučit.

Přestože právní jazyk má velmi propracovanou terminologii, vyskytují se výrazy, které se jeví uživateli jako podobné, někdy stejné. V určitých případech mohou být zaměněny, většinou se ale jedná o chybu. V následující kapitole ukážeme, že významové rozdíly jsou nejen terminologické povahy, ale že od sebe odlišují jednotlivé právní instituty, stejně tak jako soukromoprávní a veřejnoprávní odvětví. Jindy jsou zdánlivě synonymní výrazy naopak spojovány s různými procesními důsledky.

¹⁵¹ Příruční mluvnice češtiny, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003, s. 80

¹⁵² Legislativní pravidla vlády, čl. 40, odst. 3

¹⁵³ Legislativní pravidla vlády, čl. 40, odst. 1

Často bývá na vině nesprávného užívání jednotlivých názvů nejen laická představa adresátů, ale především neznalost a nepřesnost reportérů ve sdělovacích prostředcích, kteří nesprávné výrazy přebírají, používají a šíří dál. Výjimečně se některým nepřesnostem, jak uvedeme dále, nevyhnou ani zákonodárci. Dalším pramenem, který neuvádí některé pojmy vždy zcela přesně, je *Slovník českých synonym*¹⁵⁴. Ačkoli ve většině případů najdeme vysvětlení, proč je daný výraz uveden jako synonymní, poukážeme na případy, kdy jsou synonyma užívána chybně. Nepřesně s těmito výrazy pracuje i *Slovník spisovné češtiny*.¹⁵⁵

U slov podobných se zaměříme na slova, která se liší jen předponou: *obžaloba x žaloba*, *obžalovat x žalovat*, *výpůjčka x půjčka*, *odmítnout x zamítnout*, *souhrnný x úhrnný*; u slov, která mohou být synonymy jen v určitých případech, se zaměříme na slova *obviněný x obžalovaný* a *mladistvý x nezletilý*. U výše zmíněných slov se budeme zabývat jen výrazy, které se vykytují v právních textech, ponecháme tedy stranou synonyma, která právní význam nemají, např. *odmítnout x odbýt (nápadníka)*, *odmrštit*.¹⁵⁶

Na následujících příkladech především ukážeme, do jaké míry může obecný slovník přistupovat k jazyku laicky a do jaké míry by měl respektovat základní terminologii a neodchylovat se od již zavedeného pojmosloví.

¹⁵⁴ Pala K., Všianský J.: *Slovník českých synonym*, Lidové noviny, Praha, 2001

¹⁵⁵ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Academia, Praha, 2003

¹⁵⁶ Pala K., Všianský J.: *Slovník českých synonym*, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 211

2.6.1.1 Synonymie v Návrhu nového občanského zákoníku

V souvislosti s novými termíny, obsaženými v Návrhu nového občanského zákoníku, se v právním jazyku objevují další pojmy, které se uživateli jazyka jeví jako synonymní. Při hlubším zkoumání významu jednotlivých výrazů lze připustit synonymii částečnou. Je tedy otázkou, do jaké míry je třeba, aby zákonodárce odlišoval jednotlivé výrazy, které pojmenovávají podobné instituty a liší se jen v předmětu vztahu, který je daným institutem zakládán, a do jaké míry je možné tyto instituty pojmenovávat stejně. Eliáš¹⁵⁷ si tak ale v některých případech protiřečí, když navrhuje, aby se přestalo rozlišovat mezi výrazy *vlastník* a *majitel*, protože mezi nimi neexistuje obsahový rozdíl a jediný rozdíl spočívá v tom, že první z nich vlastní statky hmotné a druhý statky nehmotné, ale současně navrhuje rozlišovat mezi *dědictvím* a *pozůstalostí*, *nájmem* a *pachtem*, *výprosou* a *výpůjčkou*, nebo přejmenovat *půjčku* na *zápůjčku*.

*Nájemní smlouvou se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci věc k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje zaplatit za to pronajímateli nájemné.*¹⁵⁸

*Pachtovní smlouvou se propachtovatel zavazuje přenechat pachtýři na určitou dobu požívání věci a pachtýř se zavazuje zaplatit za to propachtovateli pachtovné.*¹⁵⁹

Oběma smlouvám je tedy společné, že někdo přenechá dočasně někomu jinému něco za úplatu k užívání, pachtýř může navíc brát z užívané věci plody a užitky a nabývat k nim vlastnické právo.¹⁶⁰ Z povahy věci vyplývá, že se liší i pojmenování účastníků tohoto vztahu. Pacht je možné chápat jako zvláštní typ nájmu, kdy má „nájemce“ další práva. Oproti současné úpravě nájemní smlouvy: „*Nájemní smlouvou pronajímatel přenechává za úplatu nájemci věc, aby ji dočasně (ve sjednané době) užíval nebo z ní bral i užitky*“.¹⁶¹ je tedy Návrh nového občanského zákoníku podrobnější, ale přesto nepojmenovává nové, právu dosud neznámé, skutečnosti, ale jen dělí závazek, který je v současné době výrazem pro *pacht* i *nájem*, na závazky, aniž by to ovlivnilo jejich obsah.

Podobně specifikující znaky rozlišují v návrhu nového občanského zákoníku **výprosu** od **výpůjčky**. Zatímco současný Občanský zákoník upravuje jen smlouvu

¹⁵⁷ Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde, Praha, 2001, s. 150

¹⁵⁸ § 1853, Návrhu nového občanského zákoníku

¹⁵⁹ § 2006, Návrhu nového občanského zákoníku

¹⁶⁰ § 1853 odst. 2, Návrhu nového občanského zákoníku

¹⁶¹ § 663 OZ

o výpůjčce, Návrh nového zákoníku tyto dvě smlouvy o přenechání věci k užití jinému rozlišuje a u výpůjčky uvádí jako pojmový znak vedle doby užívání i účel užívání¹⁶². Ve vztahu *výprosa – výpůjčka* má tedy zvláštní znaky výpůjčka a novým pojmem, v současnosti vnímaným jako archaismus, zavádí zákonodárce smlouvu obecnější. Na otázku, zda je opravdu nutné zavádět obecnější, resp. podrobnější smlouvu v právním odvětví, které je charakteristické svou dispozitivností, tedy tím, že si jednotlivci mohou dohodnout i taková ustanovení, která zákon nezakazuje¹⁶³, odpoví až praxe, která ukáže, do jaké míry budou chtít subjekty výše zmíněné typy smluv upřesňovat.

U rozlišování mezi *výprosou* a *výpůjčkou* jsme doložili, že se jedná o částečnou synonymii, kdy jsou od sebe smlouvy odlišovány jen velmi specifickými znaky, které ale neomezují ani skupinu účastníků vztahu, ani skupinu věcí, které mohou být předmětem tohoto vztahu, takže předmětem výprosy i výpůjčky může být stejná množina prvků. Rozlišení mezi *pachtem* a *nájmem* má význam potud, pokud jde o předměty, které jsou způsobilé nést plody a užitky, např. zemědělská půda. Z povahy některých těchto věcí ale často vyplývá, že jsou předmětem nájmu proto, že jsou způsobilé nést užitek.

Současná občanskoprávní teorie důsledně rozlišuje mezi **výpůjčkou a půjčkou**. Tyto dvě smlouvy se neliší jen pojmenováním účastníků tohoto vztahu, ale především předmětem. Zatímco předmětem smlouvy o půjčce jsou věci určené druhově, například peníze nebo věci jinak zaměnitelné¹⁶⁴, předmětem smlouvy o výpůjčce jsou věci určené jednotlivě, tedy konkrétní předměty. S tímto rozlišením tedy souvisí i možnost s předmětem smlouvy o půjčce volně nakládat; spotřebovat nebo i zcizit, čímž se obě tyto smlouvy liší i v obsahu. Dlužník pak vrací věci jiné, ale téhož množství a druhu. Smlouva o výpůjčce je bezplatná, smlouva o půjčce může být i bezplatná i úplatná.¹⁶⁵

Návrh nového občanského zákoníku pojem *výpůjčka* ponechává, ale u pojmu *půjčka* se vrací k dříve užívanému termínu *zápůjčka*, který je konstruován a contrario k pojmu výpůjčka.¹⁶⁶ Na rozdíl od výše zmíněných částečných synonym *nájem – pacht* a *výprosa – výpůjčka* je zavedení tohoto pojmu na místě, především ve vztahu k účastníkům vztahů. Jak jsme uvedli výše, u pojmů *výpůjčka* a *půjčka* hrozí, že motivovanost konverzivních opozit *vypůjčitel – půjčitel* může být zastřena a ten, kdo nezná přesně právní

¹⁶² § 1845 Návrhu nového občanského zákoníku

¹⁶³ Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva, 2. Vydání, ASPI, Praha, 2004, s. 88-89

¹⁶⁴ § 657 OZ

¹⁶⁵ Švestka, J.: Občanské právo hmotné, 2. díl., 5. vydání, Wolters Kluwer, Praha, 2009, s. 202

¹⁶⁶ www.proculture.cz/cultureinfo/legislativa/downloadfile.php?id=194, k § 2039, s. 323

terminologii, by mohl snadno chybně přiřadit *půjčitele* ke smlouvě o půjčce místo ke smlouvě o výpůjčce. Tomu by právě zavedením pojmu *zápůjčka* mohl zákonodárce předejít. S návratem k označení *zápůjčka* souvisí i návrat k označení smluvních stran jako *zapůjčitele* a *vypůjčitele* na místo současného označení *věřitel* a *dlužník*.¹⁶⁷ V případě pojmů *výpůjčka* a *půjčka*, resp. *zápůjčka* lze mluvit o synonymii do té míry, že není zohledňován předmět, a tím pádem ani obsah tohoto závazku.

Na základě výše zmíněných rozdílů, které tvoří pojmové znaky smlouvy o výpůjčce a smlouvy o půjčce, je o nich možné mluvit jako o právních termínech, jejichž významové posuny nejsou v obecném jazyku zohledňovány. Pakliže tedy Slovník českých synonym¹⁶⁸ uvádí ke slovesu „*vypůjčit si*“ synonymní výraz „*půjčit si*“, je možné jej v obecném jazyku jako výraz synonymní připustit. Slovník spisovné češtiny v úpravě významu výrazů *půjčka* – *půjčit si* kolísá. Zatímco význam u hesla *půjčka* charakterizuje správně, tedy *půjčení* (zvl. *peněz*),¹⁶⁹ u hesla *půjčit* je uvedeno jako další význam *vypůjčit si* a naopak u hesla *vypůjčit si*¹⁷⁰ je uvedeno *půjčit si*. Jelikož jsme výše připustili, že *výpůjčka* a *půjčka* jsou ve vzájemném vztahu částečné synonymie, není podstatné, že jej Slovník spisovné češtiny¹⁷¹ nezpracovává přesně, protože je do jisté míry odrazem obecného jazyka, v němž jsou tyto pojmy běžně zaměňovány, ačkoli mají přesný právní význam. Slovník, který by upravoval výlučně právní jazyk, by tedy synonymii, byť částečnou, připouštěl jen výjimečně.

¹⁶⁷ www.proculture.cz/cultureinfo/legislativa/downloadfile.php?id=194, k § 2039, s. 323

¹⁶⁸ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 383

¹⁶⁹ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 343

¹⁷⁰ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 517

¹⁷¹ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003

2.6.1.2 Výrazy, které se odlišují jen předponou

Výpůjčka a půjčka nejsou jediným případem, kdy je možné na výrazy, které se odlišují předponou, nahlížet jako na výrazy synonymní, případně částečně synonymní. U některých výrazů se totiž nabízí otázka, do jaké míry můžeme ještě mluvit alespoň o částečné podobnosti a ve kterých konkrétních případech vyvodíme závěr, že výrazy mají sice spoustu společného, ale natolik se od sebe liší, že už nemůže být řeč ani o synonymii částečné. Právní terminologie tak velmi důsledně, s výjimkou Správního řádu (viz dále) rozlišuje mezi výrazem **zamítnout a odmítnout** (*stížnost, odvolání*). Tyto výrazy v sobě nesou odlišný procesní postup, kdy v prvním případě správní orgán nebo soud hodnotí a zkoumá obsahovou, tedy věcnou a právní stránku rozhodnutí a ve věci sám meritorně rozhodne, kdežto v případě odmítnutí jsou posuzovány jen formální vady návrhu, například nedodržení lhůty pro podání.¹⁷² Stejný procesní důsledek je tak v jednom předpise označen jako zamítnutí, zatímco v jiném předpise je charakterizován jako odmítnutí, jako je tomu například v § 43 odst. 1 zákona č. 182/1993 o Ústavním soudu. V prvním případě si musí ten, kdo o zamítnutí rozhodne, např. odvolání přečíst a posoudit jeho věcnou a právní stránku, v druhém případě posuzuje a následně konstatuje jen to, že odvolání nebylo podáno včas, případně je nepřipustné, aniž by bylo třeba seznámit se s obsahem tohoto odvolání a vydat meritorní rozhodnutí.

Přes výše zmíněný významový rozdíl, který je podstatný zejména z procesně-právního hlediska, se nevyhnuli ani zákonodárci zaměnění těchto termínů v právním předpisu, a tak § 90 odst. 5 SŘ uvádí stejně jako § 92 odst. 1 SŘ výraz *zamítne*, ačkoli správně je tento výraz užit jen v prvním případě, zatímco v druhém případě mělo být užito výrazu *odmítne*. Chybou zákonodárce je zde tedy užito výrazu *zamítnout* ve funkci synonyma k výrazu *odmítnout*, čímž se tento termín stává polysémmím, ačkoli v ostatních právních předpisech je významový rozdíl mezi těmito dvěma výrazy důsledně dodržován.

Nepřesné rozlišování mezi výše zmíněnými výrazy může mít vliv i na obecný slovník do té míry, že ačkoli jsme dokázali, že se o synonyma nejedná, jsou tyto výrazy uváděny jako synonymní jak ve Slovníku českých synonym¹⁷³, tak ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost¹⁷⁴, což nemůže být považováno za chybu, připustíme-li, že

¹⁷² Vedral, J.: Správní řád: komentář, Praha, Bova Polyglot, 2006, s. 543

¹⁷³ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 211

¹⁷⁴ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 441

v obecném jazyku nemají tyto výrazy tak jednoznačný význam jako v jazyku právním a že ani v právních předpisech není tento význam vždy zcela správně.

Předponou se od sebe liší i výrazy **obžaloba a žaloba**. Zatímco žaloba je druh podání, kterým žalobce uplatňuje nejčastěji soukromoprávní nárok před soudem¹⁷⁵, je obžaloba označována jako rozhodnutí svého druhu v trestním právu¹⁷⁶. Rozdílné jsou i subjekty, které žalobu a obžalobu podávají, protože obžalobu podává výhradně státní zástupce.

V tomto případě je sice možné mluvit o částečné synonymii v tom směru, že jak o obžalobě, tak o žalobě může rozhodovat soud. Právní nauka ale mezi těmito dvěma pojmy důsledně rozlišuje a zaměňování těchto výrazů nepřipouští. V souvislosti s výše zmíněnými pojmy je pro úplnost nutno uvést, že ačkoli SSČ stejně jako Slovník českých synonym¹⁷⁷ nerozlišuje výraz *žaloba* a *obžaloba*, rozlišuje důsledně hesla *žalovat*, které vysvětluje jako *podávat žalobu v občanskoprávním sporu*, a *obžalovat* jako *podat soudu návrh na potrestání někoho*,¹⁷⁸ z čehož vyplývá, že i když obecný jazyk na jedné straně nepovažuje významové rozdíly mezi *obžalobou* a *žalobou* za podstatné, na straně druhé tyto rozdíly zdůrazňuje při odlišném definování sloves, kterými jsou tato substantiva motivována.

Dalšími výrazy, které se od sebe odlišují jen předponou, ačkoli mají různé procesně-právní důsledky, jsou adjektiva **souhrnný a úhrnný**, která mají význam při ukládání trestů. Zatímco úhrnný trest je takový trest, který byl uložen v rozsudku společného řízení, souhrnný trest je ukládán za více trestných činů, u nichž nebylo společné řízení možné.¹⁷⁹ Vzhledem k tomu, že se jedná o výrazy, které se vztahují ke stejnému právnímu odvětví a i ke stejnému hmotně-právnímu institutu, totiž ukládání trestů, je částečná synonymie zřetelná. Proto je možné označovat tyto výrazy jako synonymní nejen v jazyku obecném,¹⁸⁰ ale i v jazyku právním.

¹⁷⁵ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 586

¹⁷⁶ Hendrych a kol., Právníký slovník, 3. Podstatně rozšířené vydání, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 564

¹⁷⁷ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 207

¹⁷⁸ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 232

¹⁷⁹ Novotný O., Vanduchová M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné, Wolters Kluwer, Praha, 2010, s. 453 - 457

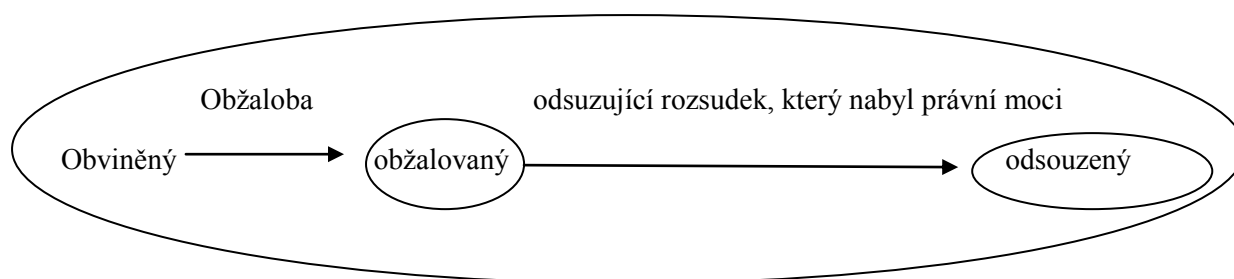
¹⁸⁰ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 402,

Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 335

2.6.1.3 Výrazy, které v určitých případech mohou být považovány za synonymní

I přesto, že jsme ve většině výše uvedených případů částečnou synonymii vyloučili, existují i v právním jazyku takové výrazy, které uznává sama nauka jako synonymní, i když jen za určitých podmínek. Příkladem těchto synonym jsou výrazy **obviněný** a **obžalovaný**. Osoba, proti níž se řízení vede, se v jednotlivých stadiích trestního procesu ocitá v různém postavení. Je to tedy jedna a tatáž osoba. Teprve podle toho, v jakém postavení se ocitá, ji označujeme jako *podezřelého*, *obviněného*, *obžalovaného* a *odsouzeného*. Tato různá označení tedy vyjadřují, v jakém stadiu se trestní řízení nachází, a jaká práva a povinnosti subjekt má. Trestní řád ale sám částečnou synonymii zavádí v § 12, v němž vykládá pojem *obviněný* tak, že *pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený*, jako je tomu například u dovolání¹⁸¹. Jedná se tedy o synonyma kontextová, která není možné bez dalších souvislostí označovat jako synonyma, protože i když může být *obviněný* synonymem k *obžalovanému*, je to omezeno jen na případy, kdy byla proti obviněnému vznesena obžaloba, a on se tak stal obžalovaným. Komentář k trestnímu řádu také připouští, že v určitých případech se obviněným rozumí rovněž obžalovaný a odsouzený, ale dále vysvětluje, že *pokud ustanovení o přípravném řízení používají označení obviněný, nikdy jím nerozumějí obžalovaného ani odsouzeného*.¹⁸²

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v určitých případech můžeme užít obviněného jako synonymum k *obžalovanému*, především díky § 12 odst. 7 TŘ, z něhož vyplývá, že pojem obviněný je pojem širší. Opačný postup je však problematičtější a vyžaduje především znalost trestněprávního procesu.

¹⁸¹ § 265a odst. 3 TŘ

¹⁸² Šámal a kol., Komentář k trestnímu řádu, 1. díl (§1-179h), 6. Doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2008

Proto je možné připustit, že Slovník českých synonym uvádí jako synonymum k obviněnému *obžalovaného* a naopak¹⁸³ správně, i když nebude možné tuto synonymii uplatnit ve všech případech. Podobně je tomu pak u vztahu obviněného a obžalovaného podle Slovníku spisovné češtiny, který definuje obžalovaného jako *obviněného před soudem*¹⁸⁴. Tato definice vychází z mylné představy, že soud se stává subjektem řízení až po podání obžaloby. Tak tomu ale není a úlohou soudu není jen *soudit obviněného po nařízení hlavního líčení*¹⁸⁵, soud vystupuje i v jiných procesních stádiích ve vztahu k *podezřelému, obviněnému, obžalovanému a odsouzenému*. Proto je výše významová charakteristika obžalovaného neúplná, v určitých případech dokonce chybná. Charakteristika obviněného – *soudit obviněného*¹⁸⁶ je přesná, pakliže se při výkladu slovesa *soudit* neomezíme jen na výklad ve vztahu k soudnímu procesu ve významu *soudit a rozsuzovat pře (v soudním procesu)*¹⁸⁷, ale přijmeme výklad širší ve významu *vyslovovat úsudek, posuzovat, kritizovat*¹⁸⁸. Pokud bychom se omezili jen na první výklad, znamenalo by to, že bychom museli obviněného vykládat podle § 12 odst. 7 TŘ jen jako obžalovaného, protože § 180 TŘ stanoví, že *trestní stíhání před soudem se koná jen na podkladě obžaloby*. A o obžalobě rozhoduje jen soud. V přípravném řízení ale o obviněném nerozhoduje, resp. jej neposuzuje jen soudce, ale i státní zástupce a policejní orgán. Zmíněné spojení je tedy správné, ale jen za předpokladu, že správně vyložíme obě slova, z nichž se skládá.

Podobnou specifikaci, která je v oblasti práva důležitá, s sebou nese i rozlišování mezi pojmem mladistvý a nezletilý. Mladistvý je coby právní termín definován jako: *osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila 15. rok svého věku a nepřekročila 18. rok svého věk.*¹⁸⁹ Kategorii *nezletilého* upravuje Občanský zákoník ve vztahu ke způsobilosti, kdy v § 9 stanoví, že *nezletilí mají způsobilost k takovým právním úkonům, které jsou povahou přiměřené rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jejich věku*. Zletilost je upravena v § 8 odst. 2, který stanoví, že *se nabývá dovršením osmnáctého roku*.

Z toho vyplývá, že *nezletilý* je skupina osob nejen ve věku 15 až 17 let, ale i osoby mladší patnácti let, tj. i skupina „dětí“ od narození do čtrnácti let. Takže je to pojem

¹⁸³ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 206, 207

¹⁸⁴ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 232

¹⁸⁵ § 12 odst. 8 TŘ stanoví, že po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný.

¹⁸⁶ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 231

¹⁸⁷ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 402

¹⁸⁸ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 402

¹⁸⁹ Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, § 2 odst. 1, písm. c.

označující mnohem širší skupinu osob než *mladistvý*. Pakliže tedy bude *nezletilý* užit jako synonymum k *mladistvému*, bude to správně jen v případě, že tento nezletilý patří do věkové skupiny 15 až 17 let, kdyby tomu bylo naopak, jednalo by se o chybu.

Právní jazyk tedy připouští tyto výrazy jako synonymní jen v omezené míře a podobně je tomu i v jazyku obecném. Slovník spisovné češtiny¹⁹⁰ tyto rozdíly respektuje zcela, složitější je to chápání synonymie mladistvého a nezletilého podle Slovníku českých synonym¹⁹¹, který uvádí tyto výrazy jako synonymní, což ale je možné jen ve výše zmíněném případě.

¹⁹⁰ Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 2003, s. 182

¹⁹¹ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 152

2.6.2 Polysémie

Požadavek odborné správnosti a jednoznačnosti však není v textech uplatňován zcela. Někdy nestačí jen znalost termínů, ale především kontextu.

Kontextová polysémie vzniká při výkladu pojmu *občan*, který je ve dvou různých zákonech použit ve zcela různém významu. Zatímco v Zákoně o nabývání a pozbývání státního občanství ČR se používá tento pojem, výhradně v souvislosti se státní příslušností,¹⁹² Zákon o právu shromažďovacím zahrnuje pod tento pojem v souladu s čl. 19 Listiny nejen občany ČR, ale i cizince, stejně tak jako fyzické, tak i právnické osoby.¹⁹³

K ještě výraznějším významovým posunům dochází u pojmu *dítě*, který vymezuje celá řada zákonů, ale vždy s různou extenzí, tedy rozsahem pojmu. V této skupině specifikovaných významů se vytváří dvě základní množiny; první z nich používá tento pojem ve smyslu vztahu předků a potomků, zejm. oblast dědického a rodinného práva, tj. Občanský zákoník a Zákon o rodině, a druhá z nich mladého jedince, u něhož se věková hranice pohybuje v závislosti na tom, který zákon tento pojem upravuje, nejčastěji to bývá skupina fyzických osob do osmnácti let, jak ji upravuje Úmluva o právech dítěte, ale i trestní právo, které v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže dále rozlišuje mezi mladistvými a osobami mladšími patnácti let. Zákon o důchodovém pojištění rozumí pro účely tohoto zákona za určitých podmínek dítětem jedince *až do 26. roku věku*.¹⁹⁴ Dítě je tedy obecně synonymem k *nezletilému*, tj. skupina jedinců do doby osmnáctých narozenin, ale v některých případech je to skupina užší, nebo naopak širší.

Ještě větší významové rozdíly je možné zaznamenat u výrazu *orgán* podle Správního řádu a *orgán* podle Zákona o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů, nebo i podle § 122 odst. 2 Trestního zákoníku. V prvním případě se objevuje orgán jako v podobě legislativní zkratky tvořené víceslovným pojmenováním *správní orgán* (§ 1 odst. 1 SŘ), v druhém případě je to orgán ve smyslu lékařského termínu. Etymologický slovník¹⁹⁵ uvádí jako původní jazyk latinu i řečtinu. Vzhledem k tomu, že tedy nerozlišuje tyto pojmy podle původu, domníváme se, že je homonymie vyloučena, i když je možné připustit, že pakliže by byl jeden termín přejat z latiny a druhý z řečtiny, mohlo by jít o homonymii způsobenou přejímáním z různých jazyků. Nelze vyloučit, že

¹⁹² Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 218

¹⁹³ Černý P.: Lehká M.: Zákon o právu shromažďovacím, Komentář, C. H. Beck, Praha, 2010, s.11

¹⁹⁴ Zákon o důchodovém pojištění, § 20 odst. 3

¹⁹⁵ Rejzek, J.: Český etymologický slovník, Leda, Voznice, 2001, s. 431

označení orgán mohlo vzniknout na základě metaforického pojmenování pro složku udržující věci v chodu, resp. na základě specifické funkce, kterou zastává. Pakliže bychom pro hledání základního významu zvolili analogii a usuzovali, že hlava státu je pojmenována podle lidské části těla, byl by základním tvarem orgán ve smyslu části těla, která má určitou funkci. Právě „výkon“ určité funkce by byl společným znakem, který vedl k metaforickému pojmenování.

Zatímco v případě výrazu *občan* a *dítě* jsme mluvili o polysémii u pojmu, který měl jen odlišnou extenzi, v případě výrazu *orgán* jde o zcela odlišná pojmenování různých skutečností.

Polysémní mohou být za určitých okolností i slovesa vyjadřující závazkové vztahy. Tyto vztahy jsou většinou charakteristické tím, že někdo někomu něco *předá* nebo *přenechá*, ačkoli je to pokaždé za jiným účelem. Věc tak *předává* prodávající kupujícímu, stejně tak jako půjčitel vypůjčitel, nebo dárce *přenechává* obdarovanému dar, stejně jako *přenechává* věřitel dlužníkovi předmět půjčky. Výraz *předat* nebo *přenechat* je v právním jazyku označován jako **modus**, znak právní události, které pak specifikuje **titulus**, důvod právní události, např. konkrétní smlouva. Titulus je tedy specifikační znak, který z polysémantického výrazu činí výraz jednoznačný. Bez kontextu, který titulus vytváří, by ale modus byl výraz polysémní.

2.6.3 Homonymie

Stejně tak jako by se měl právní jazyk vyvarovat polysémii, platí tomu tak i u homonymie. I když se jedná o jev spíše výjimečný, uvádíme pro úplnost alespoň jeden příklad. Výraz *rukojmí*¹⁹⁶ se vyskytuje nejen ve dvou zcela odlišných zákonech, ale především v různých právních odvětvích. Zatímco Trestní zákoník jej upravuje v § 174, v souvislosti s trestným činem *braní rukojmí*, který charakterizuje jako *zmocnění se nebo hrozbu usmrcením nebo způsobením újmy na zdraví nebo jiné vážné újmy s cílem donutit jiného, aby něco konal, opominul nebo trpěl*, užívá se v obchodním právu v zákoně směnečném a šekovém v souvislosti se směnečným rukojemstvím, který v § 32 odst. 1 stanoví, že *směnečný rukojmí je zavázán jako ten, za koho se zaručil*. Etymologický slovník¹⁹⁷ uvádí, že rukojemství je starý výraz pro ručení, které je do jisté míry společné oběma těmto institutům. Jak v prvním, tak v druhém případě ručí rukojmí za výsledek. Homonymie spočívá ve slootovorbě, první význam, tedy trestněprávní má původně význam *záruka*, jeho původní podoba *rekojmie*, která prošla obvyklými hláskovými změnami, se od té dnešní neliší. Naopak *rukojmí* ve významu ručitele vzniká z původního *rekojemca*. Zatímco *rukojmí* v případě trestního práva je součástí obecného slovníku, *rukojmí* je i v oblasti obchodního práva často vnímán jako pojem zastaralý, a proto bývá často nahrazován výrazem *aval*, což má pozitivní vliv především na jednoznačnost právních pojmů.

¹⁹⁶ Hollander, P.: Filosofie práva, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006, s. 218

¹⁹⁷ Rejzek, J.: Český etymologický slovník, Leda, Voznice, 2001, s. 549

2.6.4 Opozitnost

Antonymie má pro právo a právní jazyk značný význam. Protikladnost se v právních textech vyskytuje nejčastěji ve dvou podobách, v podobě čisté negace a v podobě konverzivních opozit.¹⁹⁸

Negace v čisté podobě se v textech vyskytuje negováním významu substantiv pomocí prefixu *ne-* (*příčetnost* – *nepříčetnost*, *zletilost* – *nezletilost*), adjektiv (*veřejné* – *neveřejné zasedání*) i sloves (*nestanoví-li*, *nepředpokládá*, *nezná*), případně modálních částic (*nelze*).

Větší význam mají v právních textech opozita konverzivní, mezi nimiž patří v právu k základním *právo* a *povinnost*. Tak když § 588 OZ stanoví, že *Z kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost předmět koupě kupujícímu odevzdat a kupujícímu povinnost předmět koupě převzít a zaplatit za něj prodávajícímu dohodnutou cenu*, neznamená to jen, že subjekty tohoto vztahu mají jen povinnosti, ale povinností jednoho vzniká druhému právo na to, aby povinný¹⁹⁹ svou povinnost splnil. Konverzivní opozitum je zde vyjádřeno jen kontextově a dané ustanovení by mohlo znít i takto: *Z kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost předmět koupě kupujícímu odevzdat a právo vyžadovat, aby kupující předmět koupě převzal a zaplatil za něj prodávajícímu dohodnutou cenu*.

Konverzivní opozita jsou příznačná především pro závazkové vztahy, kde se vyskytují nejčastěji v pojmenování institutu *prodej-koupě* a v pojmenování subjektů tohoto závazku *prodávající* – *kupující*, *dárce* – *obdarovaný*, *objednatel* – *zhotovitel (díla)*, *pronajímatel* – *nájemce*, *příkazník* – *příkazce* atp. Vyskytují se ale i ve vymezení v obsahu závazku *odevzdání-převzetí*, resp. *odevzdat-převzít* a *bezplatně přenechat nebo slíbit-dar nebo slib přijmout*.

Často vyjadřují konverzivní opozita účastníky řízení, např. *obhájce* – *státní zástupce* v trestněprávním procesu, *žalobce* – *žalovaný* nejen v řízení před soudem, nebo i účastníky správního řízení, např. *vyvlastitel* – *vyvlastňovaný*. Jindy vychází tato opozitnost z protichůdných zájmů, jako je to nejen v případě výše zmíněných subjektů, ale např. ve vztahu *obžalovaný* – *poškozený*, *vlastník věci* – *státní zástupce* atp.

¹⁹⁸ Knapp, V: Propedeutika pro právníky, Eurolex, Praha, 2003, s. 172

¹⁹⁹ Konverzivní opozitum k výrazu „oprávněný“

Ke správnému rozpoznání vztahu opozitnosti je tedy stejně jako u předchozích vztahů třeba znát nejen význam, ale i kontext.

2.6.5 Hyperonymie a hyponymie

Aby byl právní jazyk srozumitelný, není třeba dodržovat jen jednoznačnost a nezaměnitelnost jednotlivých termínů, ale také jejich vzájemné vztahy nadřazenosti a podřazenosti, případně souřadnosti. V právním jazyku se vyskytují instituty, které se objevují jak v oblasti práva soukromého, tak v oblasti práva veřejného. Zatímco v některých případech je jejich vzájemná souvislost patrná již z jejich názvů, jindy je k odhalení vztahu třeba znalost právní teorie. Takovým institutem, který prostupuje všechna právní odvětví a bývá různě pojmenováván, jsou zejména delikty, které tvoří složitou síť vztahů na různých hierarchických úrovních. Vyskytují se jak v právu soukromém: občanské právo (*bezdůvodné obohacení*), tak v právu veřejném: trestní právo (*trestný čin*), správní právo (*přestupky*).

Stejně jako v jiných hierarchických strukturách jsou i jednotlivé úrovně deliktů odstupňovány dalšími specifikačními znaky. Celé skupině deliktů je společné, že se jedná o protiprávní jednání, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně. Jejich základní rozdělení na delikty soukromoprávní a veřejnoprávní má význam ve vztahu ke způsobu ochrany; u deliktů soukromoprávních se musí domáhat svého práva na náhradu škody poškozená osoba sama, zatímco u veřejnoprávních deliktů vzniká vztah mezi tím, kdo spáchal delikt, a státem. Pojmenování jednotlivých deliktů na veřejnoprávní úrovni se liší podle toho, zda jde o delikty v oblasti správního práva, nebo o delikty trestněprávní. Správní delikty jsou děleny buď podle toho, jestli se jich může dopustit jen fyzická osoba, nebo i právnická osoba, případně podle toho, na jakém úseku jsou spáchány, např. *disciplinární delikty*, *pořádkové delikty*, zatímco terminologie deliktů trestněprávních, tedy trestných činů je odstupňována podle závažnosti, a to i v případě, že se jedná o provinění, viz níže.

Vzhledem k této hierarchické propracovanosti je zajímavé zpracování těchto termínů právního jazyka jazykem obecným, zejm. Slovníkem českých synonym²⁰⁰, který uvádí některé z výrazů jako synonymní navzdory tomu, že se jedná o výrazy, které jsou ve

²⁰⁰ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001

vztahu vzájemné nadřazenosti a podřazenosti, jako je tomu v případě vzájemného vztahu *deliktu, provinění, přestupku a přečinu*²⁰¹, které tento slovník uvádí jako synonyma.

Jak jsme uvedli výše, *delikt* je hyperonymum označující celou skupinu protiprávních jednání. Zákon o přestupcích definuje přestupek v § 2 odst. 1 jako *zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje jednání společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin*. Sám zákon tedy výslovně vylučuje možnost, aby byl přestupek synonymem nejen přečinu, ale i provinění. Přečiny jsou totiž *všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let*.²⁰² Tato bipartice, tj. dělení trestných činů na přečiny a zločiny, (*trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let*.²⁰³) vychází z odstupňované typové závažnosti soudně trestných jednání.²⁰⁴ Provinění je pak *trestný čin spáchaný mladistvým*.²⁰⁵ Ačkoli se trestné činy dělí na dvě kategorie, zůstává v případě mladistvých pro trestné činy označení jediné, které však netvoří další kategorii trestných činů, ale jen ve svém názvu neobsahuje tak výrazné odsouzení a stigmatizující prvky.²⁰⁶ Provinění tedy nelze označit jako synonymum k přečinu, protože provinění je v určitých případech synonymem pro trestný čin, který je k přečinu hyperonymem.

Příčinou těchto nepřesností v obecném jazyku není jen neznalost právní terminologie, ale i tvorba nových zákonů. Slovník českých synonym pochází z roku 2000, zatímco Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který zavádí pojem *provinění*, z roku 2003 a Trestní zákoník, kde se znovu objevuje *přečin*, z roku 2009. Ačkoli u Slovníku českých synonym nacházíme vysvětlení, proč jsou uváděny jako synonyma výrazy, které jimi být nemohou, internetové slovníky²⁰⁷ synonym jsou v tomto ohledu stejně neaktuální, a tedy chybné.

²⁰¹ Pala K., Všianský J.: Slovník českých synonym, Lidové noviny, Praha, 2001, s. 44

²⁰² Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, § 14 odst. 2

²⁰³ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, § 14 odst. 3

²⁰⁴ Novotný O., Vanduchová M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné, 6. Vydání, Wolters Kluwer, Praha, s. 124

²⁰⁵ Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, §6 odst. 1

²⁰⁶ Novotný O., Vanduchová M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné, 6. Vydání, Wolters Kluwer, Praha, s. 516

²⁰⁷ Např. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/delik>

Často vychází ze vztahu hyperonymie a hyponymie zákonodárce při tvorbě právního předpisu. A tak jsou např. skutkové podstaty trestných činů řazeny ve zvláštní části Trestního zákoníku do jednotlivých hlav, které se dělí na díly, jež upravují trestné činy postihující stejné nebo podobné objekty; Hlava první se nazývá *Trestné činy proti životu a zdraví*, dělí se na díly: *Díl 1 Trestné činy proti životu, trestné činy proti zdraví*, *Díl 2 Trestné činy ohrožující život nebo zdraví* atd. Tyto díly pak teprve vyjmenovávají jednotlivé trestné činy, jejichž název, např. *vražda* je pak hyperonymem pro různě konkretizované způsoby uvedené v jednotlivých odstavcích, které mají za následek uložení trestu v rozpětí různých trestních sazeb. Podobnou strukturu má i Zákon o přestupcích. Vztahy hyperonymie a hyponymie se však nevztahují jen k deliktům, podobné vztahy jsou i v jiných zákonech, tak např. Obchodní zákoník upravuje nejdříve všechny obchodní společnosti a pak se věnuje jednotlivým typům zvlášť, např. *komanditní společnost*, *veřejná obchodní společnost* atp.

Vztah hyperonymie a hyponymie tedy výrazně ovlivňuje syntaktickou stránku právních předpisů, protože usnadňuje orientaci v předpise, čímž jej činí srozumitelnějším.

Závěr

V předložené práci jsme popsali některé aspekty lexikální skladby právního jazyka, především právních předpisů, které tvoří jádro právního jazyka. Současně jsme se věnovali požadavkům, které jsou na právní text kladeny Legislativními pravidly vlády a jejich aplikováním v právních textech, s důrazem na srozumitelnost lexikálních jednotek nejen v samotném postavení, ale i v kontextu, který je často dán až konkrétním právním předpisem.

Poukázali jsme na to, že „předsudek“, že právní jazyk je nesrozumitelný, není vždy opodstatněný. Ani pravidlo, že zákonodárce dává při výběru slov přednost výrazům českým před ekvivalentními výrazy cizího původu, není zárukou toho, že bude text srozumitelnější, protože široká veřejnost mnohdy vlivem sdělovacích prostředků užívá v běžné komunikaci častěji výraz cizí, např. výše zmíněný *stalking*.

Poukázali jsme i na to, že prolínání rovin obecného a právního jazyka neospravedlňuje nepřesné, ve většině případů chybné užívání právních termínů. I když slouží *Slovník českých synonym* a *Slovník spisovné češtiny* především laické veřejnosti, která ve většině případů nemusí nezbytně rozlišovat mezi výše zmíněnými pojmy, měli by tvůrci slovníků mít na paměti, že některá slova v jazyce mají především povahu termínu, i když jej tak nevnímáme. Touto konfrontací obecného a právního jazyka jsme doložili, že ačkoli právní jazyk užívá mnoho termínů ve stejném významu jako jazyk obecný, existují případy, kdy dochází u lexikálních jednotek významovým posunům. Proto výrazy chápané obecně jako výrazy synonymní, mohou být chápány v právním jazyku jako synonymní jen částečně, v některých případech je synonymie nepřipustná zcela, např. *zamítnout* *x* *odmítnout*.

Neporozumění textu často nevychází jen z přístupu adresáta, který ke čtení textu již přistupuje s tím, že neporozumí jeho obsahu, ale i z toho, že právo upravuje natolik specializované obory, že není výjimkou užívání odborných termínů i z jiných odvětví, jež stejně jako právní termíny nespádají do „obecného“ jazyka.

Nesrozumitelnost právního textu je tedy možné do jisté míry připustit. Toto tvrzení podporuje i fakt, že k porozumění některých pojmů mnohdy nestačí jediný právní předpis, ale je třeba jej konfrontovat i s dalšími předpisy, jež nemusí být známy nejen lidem bez právního vzdělání, ale často ani právníkovi. Stejně tak je třeba mít na paměti výše zmíněný kontext právního předpisu, který může mít vliv na vznik polysémie nebo homonymie.

I přes výše zmíněné aspekty, které je třeba při interpretaci právního textu brát v potaz, existují případy, kdy význam jednotlivých lexikálních jednotek není v právním textu zcela jednoznačný. Význam a jeho rozsah pak nejsou schopni určit jednoznačně ani samotní právníci, a v praxi se tak střetávají dva protichůdné názory. Podobné otázky výkladu vyvolávají i přístupy, které jsou sice všeobecně známé, ale nejsou nikde kodifikovány, a vzhledem k požadavku právní jistoty je třeba, aby byly vysloveny někým, jehož právní názory jsou přijímány jako závazné. V těchto situacích zaujímá důležitou úlohu soudní praxe a především judikatura nejvyšších soudů a Ústavního soudu, která pomáhá tyto sporné situace řešit.

I přes všeobecně panující názor, že právní jazyk je jazyk nesrozumitelný, existuje mnoho nástrojů sloužících k usnadnění jeho srozumitelnosti. Navíc je třeba si uvědomit, že i přesto, že se jedná o jazyk, jenž upravuje běžné životní situace, jde o jazyk odborný, jehož účelem není to, aby mu rozuměli úplně všichni, ale aby upravoval co nejpresněji životní situace, v nichž se může kterýkoli jednotlivec ocitnout. Ačkoli tedy zákonodárce musí do jisté míry respektovat, že recipientem není vždy odborník, měl by i recipient respektovat požadavky kladené na odborný jazyk, který neslouží ke „snadnému“ čtení, ale k usnadnění životních situací a domáhání se recipientových práv.

Seznam literatury

- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: *Teorie práva*, 2. Vydání, ASPI, Praha, 2004
- Brádková, H.: *Cizost a jinakost v jazyce legislativy in Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře*, Ústí nad Labem, 1998
- Čejka M., *Česká lexikologie a lexikografie*, Masarykova univerzita, Brno, 1992
- Černý P.: Lehká M.: *Zákon o právu shromažďovacím*, Komentář, C. H. Beck, Praha, 2010
- Gerloch, A.: *Teorie práva*, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009
- Gerloch, A., Knapp V.: *Logika v právním myšlení*, Eurolex, Praha, 2000
- Hollander, P.: *Filosofie práva*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2006
- Hendrych D. a kol., *Správní právo*, 7. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009
- Hladiš, 1994, „Právní jazyk“ z hlediska současných diskuzí o spisovné češtině in *Acta Universitatis Palackinae Olomucensis Facultas Iuridica*, 1999
- Hladiš, F.: *Problematika českého jazyka v právu in Termina 1994*, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 1995
- Chovanec, J.: *Neznalost neomlouvá aneb K tzv. demystifikaci právního jazyka, ToP (tlumočení-překlad)*, Praha, JTP-Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISSN 1210-4159, 2005, vol. 77, no. 3
- Jelínek, M.: *Styl administrativně-právní in Jazyk a jeho užívání: sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného*, Praha, FF UK, 1996
- Káčer M.: *Modalita v práve, in Právník*, č.10, 2009
- Knapp, V.: *Propedeutika pro právníky*, Eurolex Bohemia, Praha, 2003
- Knapp V.: *Teorie práva*, C. H. Beck, Praha, 1995
- Kořenský, J.: *Jazyk právní komunikace in Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Academia, Praha, 1997
- Kořenský J., Cvrček N., Novák F.: *Juristická a lingvistická analýza právních textů (právněinformatický přístup)*, Academia, Praha, 1999
- Novotný O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: *Trestní právo hmotné*, 1. díl, 6. Vydání, Wolters Kluwer, Praha, 2010
- Poštolková a kol., *O české terminologii*, Academia, Praha, 1983
- Stich A.: *O Dvojznačnosti v právnickém vyjadřování in Naše řeč* 3, 51. ročník, 1968

- Sládeček, V.: *Obecné správní právo*, 2. aktualizované a přepracované vydání, ASPI, Praha, 2009
- Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník I., Komentář*, 1. Vydání, C. H. Beck, Praha, 2009
- Šámal a kol., *Komentář k trestnímu řádu*, 1. díl (§1-179h), 6. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2008
- Švestka, J.: *Občanské právo hmotné*, 2. díl, 5. vydání, Wolters Kluwer, Praha, 2009
- Tomášek, M: *Překlad v právní praxi*, Linde, Praha, 1998
- Vedral, J.: *Správní řád: komentář*, Bova Polyglot, Praha, 2006
- *Příruční mluvnice češtiny*, kol. autorů ÚČJ FF MU; Lidové noviny, Praha, 2003

Slovníky

- *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Academia, Praha, 2003
- Hendrych a kol., *Právní slovník*, 3. Podstatně rozšířené vydání, C. H. Beck, Praha, 2009
- Jirsa, J., Havlíček, K.: *Slovník justičního slangu*, Havlíček Brain Team, Praha, 2007
- Pala K., Všianský J.: *Slovník českých synonym*, Lidové noviny, Praha, 2001
- Rejzek, J.: *Český etymologický slovník*, Leda, Voznice, 2001

Internetové zdroje

- <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/dedicke-pravo/obecne-o-dedickem-pravu.html>
- www.proculture.cz/cultureinfo/legislativa/downloadfile.php?id=194
- <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/delikt>

Právní předpisy

- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Legislativní pravidla vlády
- Zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech
- Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
- Zákon č. 40/1968 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě
- Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
- Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování
- Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky
- Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů
- Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství
- Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový
- Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv
- ZSVM – Zákon č. 213/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Seznam zkratek:

OZ – Zákon č.40/1968 Sb. občanský zákoník

ObchZ – Zákon č.40/1968 Sb. občanský zákoník

SŘ – Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád

SŘS – Zákon č. 150/2002 Sb. soudní řád správní

StavZ – Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

TŘ – Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení (trestní řád)

TZ – Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

ZKI – Zákon č. 189/2004 Sb. o kolektivním investování

ZPKT – Zákon č. 256/2004 Sb. o podnikání na kapitálovém trhu

ZPr – Zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce

ZoR – Zákon č. 94/1963 Sb. zákon o rodině

ZoRP – Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství

ZVOP – Zákon č. 349/1999 Sb. o veřejném ochránci práv

ZSVM – Zákon č. 213/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

Odst. – odstavec

Sb. – Sbírky

an. – a následující

Resumé

Cílem diplomové práce je popsat právní jazyk, jeho základní jednotky a vztahy, do nichž vstupují. V úvodní kapitole je vymezen právní jazyk obecně, jako disciplína na pomezí lingvistiky a teorie práva. Vedle základních lexikálních jednotek a jejich vztahu k obecnému spisovnému jazyku jsou popsány i základní jednotky právního jazyka – právní normy – z jejichž struktury vyplývají některé základní požadavky kladené na právní jazyk. Vzájemný vztah obecného a právního jazyka je znázorněn pomocí Eulerových kruhů. Závěr kapitoly vymezuje právní jazyk z hlediska funkčních stylů a uvádí jeho stylistické zvláštnosti.

První dvě části druhé kapitoly se zaměřují na význam lexikální jednotky, jež jsou posuzovány nejen podle míry autonomie jako autosémantika a synsémantika, nebo motivovanosti slova, ale také podle vzniku, nebo podle toho, zda je tvoří lexikální jednotky jednoslovné nebo víceslovné. Dodržování základních požadavků na právní text, které stanoví Legislativní pravidla vlády, je dokládáno příklady z konkrétních právních předpisů.

V dalších podkapitolách je posuzováno dodržování požadavků určitosti, srozumitelnosti a jednoznačnosti v právní terminologii a při užívání cizích slov. Současně jsou uvedeny výjimky, u nichž je naopak žádoucí, aby užitá pojmy byly neurčité nebo nejednoznačné.

Podkapitola popisující způsoby vymezení významu se věnuje zejména způsobům definování v právních předpisech a zdůrazňuje judikaturu a komentáře k zákonům jako nezbytnou součást ozřejmování nejen laikům, ale i právníkům.

Podkapitola popisující změny slovní zásoby se zaměřuje vedle odvozování, skládání a přejímání cizích slov také na zkratky a zkratková slova a na revitalizaci některých pojmů spojenou s Návrhem nového občanského zákoníku.

Závěrečná podkapitola se zabývá významovými vztahy, jako je synonymie, polysémie a homonymie, uvádí příklady odlišného přístupu k významovým vztahům z pohledu právního jazyka a z pohledu obecného spisovného jazyka pojednává o jejich vzájemném střetávání. Největší pozornost je u významových vztahů věnována synonymií, která je v právním jazyku doložena na řadě příkladů. Současně je poukázáno na případy, kdy jsou v obecném jazyku označovány jako synonyma výrazy, jež jsou v právním jazyku ve vztahu hyperonym a hyponym, nebo dokonce ve vztahu opozit.

Summary

The purpose of this thesis is to describe legal language, its basic elements and relations, in which they are entering. The introductory chapter defines the legal language in general as a discipline at the interface between linguistics and theory of law. In addition to the basic legal elements and their relations to the general official language, there are described the basic elements of the legal language out of whose structure some basic elements required on the legal language come out. The relation between and legal language is symbolised through Euler circles. The conclusion of this chapter describes the legal language in terms of functional style and presents its stylistic traits.

The first two parts of the second chapter are focused on the meaning of the lexical element, that are evaluated according to the amount of autonomy as a autosemantic and synemenatic units, or according to the motivating factor of the word and according to the fact if they are composed of one or more lexical elements . The keeping up with the basic requirements that are established by the Government's Legislative Rules, is proved with examples from primary legislation.

In the other subchapters adherence to claim to the legal text certainty, comprehensibility and explicitness in the legal terminology in the using of foreign language is evaluated. There are some examples stated, of which it is important as the used terms are abstract or unclear.

The subchapter describing the way of showing the meaning is dealing with the ways of definition in the legal norms and is pointing out the case law and commentary emphasizes the law as an essential part not only highlight the laymen, but also lawyers.

The next subchapter describes the changes of vocabulary and focuses on the derivation, composition and absorption of foreign words and abbreviations. It focuses on the revitalization of some of the terms associated/ connected with the application bill of the new Civil Code.

Final subchapter deals with the semantic relations such as synonymy, polysemy and homonymy and gives examples of different approach to the semantic relations from the the point of view of the legal language and of the popular official language, and deals with their connections. The greatest attention is paid to the semantic relations of synonymy, which is documented in the legal language in a number of examples. The chapter is pointed

to cases of terms which are known as synonymous in literary language, but legal language knows them in relation hyperonym and hyponym, or even in respect of opposites.

Klíčová slova

Právní jazyk

Právní text

Právní norma

Srozumitelnost

Jednoznačnost

Určitost

Slovní zásoba

Termín

Legální definice

Interpretace

Judikatura

Význam

Významové vztahy

Polysémie

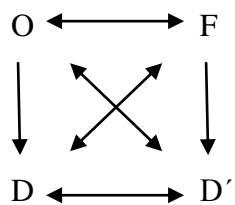
Synonymie

Hyponymie

Hyperonymie

Příloha

Příloha č. 1²⁰⁸

O: příkaz

F: zákaz

D: dovolení

D': nedovolení

→ implikace

↔ kontravalence

²⁰⁸ Gerloch, A.: Teorie práva, 5. upravené vydání, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 31